

# Turizam i održivi razvoj u obalnom području

---

**Paravić, Sven**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2022**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies, Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:187:228813>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-07-17**



**Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet**  
University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies

*Repository / Repozitorij:*

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies - FMSRI Repository](#)



**uniri** DIGITALNA  
KNJIŽNICA



**SVEUČILIŠTE U RIJECI  
POMORSKI FAKULTET**

**SVEN PARAVIĆ**

**TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ U OBALNOM PODRUČJU**

**DIPLOMSKI RAD**

Rijeka, 2022.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI  
POMORSKI FAKULTET**

**TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ U OBALNOM PODRUČJU  
TOURISM AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN  
COASTAL ZONE**

**DIPLOMSKI RAD**

Kolegij: Upravljanje obalnim područjem

Mentor: prof. dr. sc. Mirano Hess

Student: Sven Paravić

Studijski smjer: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

JMBAG: 0112072049

Rijeka, Lipanj 2022.

Student: Sven Paravić

Studijski program: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

JMBAG: 0112072049

## IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad s naslovom  
TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ U OBALNOM PODRUČJU

---

izradio/la samostalno pod mentorstvom  
prof. dr. sc. Mirano Hess

---

U radu sam primijenio/la metodologiju izrade stručnog/znanstvenog rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen, standardan način citirao/la sam i povezo/la s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama, te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Student



Ime i prezime studenta  
Sven Paravić

Student: Sven Paravić

Studijski program: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

JMBAG: 0112072049

IZJAVA STUDENTA – AUTORA  
O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da kao student – autor diplomskog rada dozvoljavam Pomorskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>

Student - Sven Paravić

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Sven Paravić', written in a cursive style.

## **SAŽETAK**

Turizam je danas jedna od najrazvijenijih gospodarskih djelatnosti koja donosi ogromne državne profite, pogotovo u primorskim državama, odnosno obalnim područjima. Ali turizam donosi i svoje negativne posljedice na obalni okoliš koji nikako nije zanemariv te postoji ozbiljna prijetnja degradacije obalnih područja ako se ne poduzmu pravilne mjere turizma. Zato je potrebno usavršavanje primjenjivanja održivog turizma kako bi turistički prihodi bili dugoročni, a da obalna područja nemaju velik utjecaj turizma na njihov okoliš. U ovom radu su predstavljene utjecaji turizma na okolinu i održivi razvoj turizma kao analiza i rješenje problema turizma, sve u cilju da se predstavi rješenje za očuvanje obalnog područja i pravilnog turističkog razvijanja istog.

Ključne riječi: održivi razvoj turizma, strateško planiranje, turizam na obalnom području, utjecaj turizma

## **SUMMARY**

Today, tourism is one of the most developed economic activities that brings huge state profits, especially in coastal states, ie coastal areas. But tourism also has its negative consequences for the coastal environment, which is by no means negligible, and there is a serious threat of degradation to coastal areas if proper tourism measures are not taken. Therefore, it is necessary to improve the application of sustainable tourism in order for tourism revenues to be long-term, without coastal areas not having a large impact of tourism on their environment. This paper presents the impacts of tourism on the environment and sustainable development of tourism as an analysis and solution to the problem of tourism, all in order to present a solution for the preservation of the coastal area and its proper tourism development.

Keywords: coastal tourism, sustainable tourism development, strategic planning, tourism impact

# SADRŽAJ

<b>SAŽETAK</b> .....	<b>II</b>
<b>SUMMARY</b> .....	<b>II</b>
<b>SADRŽAJ</b> .....	<b>III</b>
<b>1. UVOD</b> .....	<b>1</b>
1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA.....	1
1.2. RADNA HIPOTEZA .....	2
1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA .....	3
1.4. ZNANSTVENE METODEDE .....	3
1.5. STRUKTURA RADA .....	3
<b>2. UTJECAJ TURIZMA NA OBALNO PODRUČJE</b> .....	<b>4</b>
2.1. UTJECAJ NA OKOLIŠ .....	6
2.1.2. Zagađenje .....	7
2.1.3. Fizički utjecaji.....	9
2.2. SOCIJALNO-EKONOMSKI UTJECAJI .....	10
2.2.1. Ekonomski utjecaj .....	11
2.2.2. Politički utjecaj .....	12
2.2.3. Socijalno-kulturološki utjecaj .....	12
2.3. PROCJENA TURISTIČKOG UTJECAJA.....	13
<b>3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA NA OBALNOM PODRUČJU</b> .....	<b>17</b>
3.1 OKVIR ZA PLANIRANJE TURIZMA.....	18
3.1.1. Integrirano turističko planiranje .....	20
3.1.2 Ekološki otisak.....	23
3.1.3 Koncept turističke nosivosti .....	24
3.2 PRIMJENA I EVALUACIJA SKUPA ZA MJERENJE I PROMICANJE ODRŽIVOG RAZVOJA U OBALNIM PODRUČJIMA .	25
3.2.1 Općenito.....	25
3.2.2 Funkcionalnost.....	26

<b>3.3 STRATEŠKO PLANIRANJE ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA U OBALNIM PODRUČJIMA.....</b>	<b>29</b>
3.3.1 Princip i opći ciljevi .....	29
3.3.2 Faze strateškog planiranja.....	31
3.3.2.1 Odluka o početku strateškog planiranja.....	31
3.3.2.2 Konsenzus o Izjavi o viziji .....	31
3.3.2.3 Inicijalna analiza Destinacije .....	32
3.3.2.4 Procjena nosivosti turizma.....	34
3.3.2.5 Definicija osnovnog scenarija.....	36
3.3.2.6 Izrada scenarija alternativnog razvoja turizma i odabir održivog scenarija (Sustainable scenario, SS) .....	37
3.3.2.7 Strategija održivog turizma .....	38
3.3.2.8 Formuliranje strateškog akcijskog plana .....	39
3.3.2.9 Implementacija strateškog plana .....	41
3.3.2.10 Praćenje i pregled.....	41
<b>3.4 KORIŠTENJE POKAZATELJA ODRŽIVOG TURIZMA ZA PROCJENU NOSIVIH KAPACITETA TURIZMA, STRATEŠKO PLANIRANJE I SAŽETAK .....</b>	<b>43</b>
<b>4. AKCIJSKI PLAN ODRŽIVOG TURIZMA U MEDITERANSKIM OBALNIM PODRUČJIMA.....</b>	<b>45</b>
4.1 UVOD U PLAN.....	45
4.2 ODRŽIVI TURIZAM I MEDITERANSKO OBALNO PODRUČJE.....	46
4.3 AKCIJSKI PLAN ODRŽIVOG TURIZMA .....	49
4.4 PRVA PRIMJENA STAP-a.....	53
4.5 NAMJENA I CILJ PLANA .....	54
<b>5. ZAKLJUČAK.....</b>	<b>56</b>
<b>LITERATURA .....</b>	<b>57</b>
<b>POPIS SLIKA.....</b>	<b>58</b>
<b>POPIS KRATICA .....</b>	<b>59</b>



# 1. UVOD

## 1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA

Od 1950. godine međunarodna putovanja rastu u tolikoj mjeri da su čak i u posljednjim razdobljima gospodarskih kriza nadmašila stope rasta većine drugih sektora. Iako ne postoje statistički podaci o relativnom udjelu rekreacijskog, kulturnog ili drugih vrsta turizma, očito je da je danas odmor na moru u cijelom svijetu postao vrlo popularan. To može biti posljedica općih društvenih promjena i promjena u ponašanju. To uključuje opće uvjerenje da obale nude najbolje mogućnosti za slobodno vrijeme, fizičke aktivnosti i užitke svih dobnih i društvenih skupina. To se odnosi na plaže svih kontinenata. Različiti oblici turizma su se manje-više istodobno razvili u moderne masovne pojave, od kojih neki potječu iz mnogo ranijih vremena, kao na primjer hodočašća na sveta mjesta i posjeta mineralnim kupkama.

Kao nasljednik 'Grand Toura' europskog plemstva, kružni obilazak s razgledavanjem, koji je izmislio Thomas Cook 1845., stigao je ne samo do mjesta klasične antike u Italiji i Grčkoj, već i do nekih udaljenih odredišta poput Egipta i Indija već u 19. stoljeću. Na mnogo načina, još uvijek ima pionirsku ulogu kao "obrazovni praznik". U nekoliko zemalja to je dominantan oblik turizma. Ipak, znatan broj odmora na moru, posebice tipa 'Club Med', danas se organizira u paketnim aranžmanima. Istina je da se u tim slučajevima povijesne atrakcije često postavljaju u prvi plan plakata i letaka. No, programi razgledavanja, zapravo, često se svode na kratke posjete, uz nadoplatu, nekih više ili manje poznatih mjesta u blizini ljetovališta, pod sloganom 'kultura i bikini'.

U visoko koncentriranim urbanim aglomeracijama s brojnim kulturnim spomenicima, kao i u pojedinim primorskim mjestima, različiti od gore navedenih tipova preklapaju se s poslovnim putovanjima i s brzo rastućom konferencijskom industrijom. Primjer za takvu kombinaciju bio je 28. međunarodni geografski kongres koji se održao u kongresnom centru u Haagu, u blizini plaža Scheveningena. To je važno primorsko ljetovalište Nizozemske koje je uključeno u nizozemski grad središnje vlade i dio je velike konurbacije pod nazivom "Randstad Holland". Pitanje zašto se primorski turizam nije razvio ranije ima veze s činjenicom da je naizgled neograničen ocean sa svojim visokim valovima, teškim lukobranima i snažnim olujama u prijašnja vremena doživljavan kao opasno okruženje koje čovjek nije mogao kontrolirati i stoga se smatrao mitskim.

Ne ulazeći u detalje, analiza ranih faza primorskog turizma pokazuje da su se do sredine 18. stoljeća klimatski uvjeti morskih obala, posebice svježiji slani zrak, smatrali zdravim, a kupanje na moru, koje se provodilo izlazak uz pomoć posebnih kolica za kupanje, ostao je kompliciran postupak, posebice za žene, te nije bio prioritet tijekom cijelog 19. stoljeća. S geografskog stajališta mogu se postaviti neka opća pitanja o razvoju primorskog turizma. Postoji li prostorni i vremenski trend u tom razvoju? Postoje li neke faze u prostornom razvoju u vremenu? Postoji li postupno širenje turizma na različite dijelove svjetske obalne zone? Postoje li pozitivne i negativne nuspojave turizma u društvenom i prirodnom okruženju? Ova studija ima za cilj razviti okvir pokazatelja uspješnosti za ocjenu održivosti obalnog turizma.

## **1.2. RADNA HIPOTEZA**

Sukladno bitnim odrednicama problema, predmeta i objekta istraživanja postavljena je radna hipoteza: Sustavnim proučavanjem turizma na obalnom području, stvorene su osnovne pretpostavke za održivi turizam da obalno područje nema prevelikog negativnog utjecaja od turizma.

### **1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA**

Različiti turistički dionici, uključujući ekološke i razvojne organizacije, imaju vlastiti interes za korištenje potencijalnih pozitivnih učinaka turizma, posebno u područjima ublažavanja siromaštva i očuvanja prirodnih i kulturnih dobara. Kao što će ovaj rad istaknuti, uloga turizma kao razvojnog alata može biti posebno korisna za obalna područja kada se razvija na održiv način i integrira u šire napore upravljanja. Svjetska turistička organizacija, kao vodeća međunarodna organizacija u području turizma, ulaže mnogo napora u promicanje održivijeg razvoja turizma u obalnim područjima, posebice u malim otočnim državama. Ovaj fokus rada WTO-a prepoznaje vrlo specifičnu situaciju ovih složenih ekosustava, koji su suočeni s jakim prirodnim i ljudskim pritiscima, kao i velikom prisutnošću turističkih aktivnosti. Osnovna pitanja koja se misle riješiti su:

1. Što je održivi razvoj?
2. Kako turizam utječe na obalno područje?
3. Na koji način treba probuditi svijest među ljudima za morski okoliš?
4. Kako smanjiti negativne posljedice na obalno područje?
5. Kako osigurati potrebe turista i zaposlenih u turističkom području na način da sve strane budu financijski i rekreativno zadovoljene, a da nema velikog negativnog utjecaja na obalu?

### **1.4. ZNANSTVENE METODE**

Prilikom pisanja ovog rada korištene su metode analize, metode indukcije, metode sinteze, metode dokazivanja, metode kompilacije, statističke metode.

### **1.5. STRUKTURA RADA**

U prvom tj. uvodnom dijelu navedeni su problem, predmet i objekt istraživanja, radna hipoteza i pomoćne hipoteze, svrha i ciljevi istraživanja, znanstvene metode i obrazložena je struktura rada. U drugom dijelu (Utjecaj turizma) su navedeni kako i na koje sve načine utječe turizam na okoliš, konkretno na obalno područje. U trećem poglavlju (Održivi turizam na obalnom području) je opisano kako se mogu smanjiti negativni turistički utjecaji te kako se treba turizam pravilno razvijati da se obalno područje može koristiti dugoročno uz prihode. I konačno, u četvrtom dijelu (Akcijski plan održivog turizma u Mediteranskim obalnim područjima) je opisan akcijski plan za turizam na Mediteranu u kojem je navedeno kako bi se turizam mogao iskoristiti kao prihod bez velikog utjecaja na obalu i da se očuva Mediteran, s ciljem da se kroz studiju slučaja predstavi kako izgleda planiranje održivog turizma.

## 2. UTJECAJ TURIZMA NA OBALNO PODRUČJE

‘Pojam obala se većinom definira kao sučelje mora i kopna ili mjesto susreta zemlje, mora i zraka, pri čemu se obalno područje definira kao kopno pod utjecajem mora, zbog njegove blizine te dio mora koji je pod utjecajem kopna.’<sup>1</sup>

Obalna područja su prijelazna područja između kopna i mora koje karakterizira vrlo visoka biološka raznolikost i uključuju neke od najbogatijih i najkrhkijih ekosustava na zemlji, poput mangrova i koraljnih grebena. Istodobno, obale su pod vrlo visokim pritiskom stanovništva zbog brzih procesa urbanizacije. Više od polovice današnjeg svjetskog stanovništva živi u obalnim područjima (unutar 60 km od mora) i taj broj je u porastu. Osim toga, među svim različitim dijelovima planete, obalna područja su ona koja su najposjećenija od strane turista, a u mnogim obalnim područjima turizam predstavlja najvažniju gospodarsku djelatnost. Na primjer, u mediteranskoj regiji, turizam je prva gospodarska aktivnost za otoke poput Cipra, Malte, Balearskih otoka i Sicilije.

Studije prognoze koje je provela WTO (Svjetska Turistička Organizacija, World Tourism Organization) procjenjuju da će dolazak međunarodnih turista na obalu Sredozemnog mora iznositi 346 milijuna u 2022. (2000. godine oko 200 milijuna stranih posjetitelja godišnje). Uz ove impresivne brojke međunarodnog turizma, ne smijemo zaboraviti i domaća turistička kretanja koja su mnogo veća od dolazaka međunarodnih turista, iako ih je teže kvantificirati; rast domaćeg turizma vjerojatno će biti brži u tzv. ekonomijama u nastajanju.

---

<sup>1</sup> Ivana Novoselec i Vesna Bilić: Sustav upravljanja obalnim područjem u Republici Hrvatskoj, str. 4

Dionici turizma samo su jedna korisnička skupina obalnih područja među mnoštvom drugih različitih dionika zemljišnih i vodnih resursa s često suprotstavljenim interesima. Stoga su obalna područja karakterizirana visokim konfliktnim potencijalom i rizikom od prekomjernog iskorištavanja još netaknutih obalnih staništa u turističke i druge svrhe, posebice u slučaju zemalja u razvoju i malih otočnih država. Obalna područja, stoga, predstavljaju visoku ekološku i socio-kulturnu ranjivost, ali istodobno održivi obalni turizam može biti glavni instrument za gospodarski i društveni razvoj mnogih zemalja, a time i pridonijeti smanjenju siromaštva. To je osobito važno za male otočne države, gdje turizam često daje najveći doprinos BDP-u i deviznim tokovima. Turizam je stoga industrija (kao i mnoge druge) koja je važan izvor prihoda za mnoge skupine, ali predstavlja potencijalno ozbiljan ekološki problem za druge.

Unatoč povećanju svijesti o gospodarskom i ekološkom značaju turizma, tek su se posljednjih godina pojavila znanstvena istraživanja. Današnje obalne regije suočavaju se s intenzivnim problemima uzrokovanim brзом urbanizacijom, obalnom erozijom, porastom razine mora, globalnim zatopljenjem i klimatskim promjenama. Negativni utjecaji turizma nastaju kada je razina korištenja posjetitelja veća od sposobnosti okoliša da se nosi s tim korištenjem u prihvatljivim granicama. promjene. Nekontrolirani konvencionalni turizam predstavlja potencijalnu prijetnju mnogim prirodnim područjima diljem svijeta. Može stvoriti ogroman pritisak na područje i dovesti do utjecaja kao što su erozija tla, povećano onečišćenje, ispuštanja u more, gubitak prirodnog staništa, povećan pritisak na ugrožene vrste i povećana osjetljivost na šumske požare. Često opterećuje vodne resurse i može natjerati lokalno stanovništvo da se natječe za korištenje kritičnih resursa.

## 2.1. UTJECAJ NA OKOLIŠ

### 2.1.1. Iscrpljenost resursa

Razvoj turizma može staviti pritisak na prirodne resurse kada povećava potrošnju u područjima gdje su resursi već oskudni. Drugim riječima, kako turizam nastavlja rasti u regiji, postavljaju se sve veći zahtjevi za oskudnim resursima tog područja.

Voda, a posebno slatka voda, jedan je od najkritičnijih prirodnih resursa. Turistička industrija općenito pretjerano koristi vodne resurse za hotele, bazene, golf igrališta i osobnu upotrebu vode od strane turista. To može rezultirati nestašicom vode i degradacijom zaliha vode, kao i stvaranjem veće količine otpadne vode. U suhim i vrućim regijama poput Mediterana, pitanje nestašice vode posebno je zabrinjavajuće. Zbog vruće klime i sklonosti turista da na odmoru troše više vode nego kod kuće, potrošena količina može doseći i do 440 litara dnevno. To je gotovo dvostruko više nego što koriste stanovnici prosječnog španjolskog grada. Održavanje golf terena također može iscrpiti resurse slatke vode. Posljednjih godina golf turizam je sve popularniji, a broj golf igrališta naglo raste. Golf tereni zahtijevaju ogromnu količinu vode svaki dan, a kao i kod drugih uzroka prekomjernog vađenja vode, to može rezultirati nestašicom vode. Ako voda dolazi iz bunara, prekomjerno crpljenje može uzrokovati prodor slane vode u podzemne vode. Golf odmarališta sve su češće smještena u ili blizu zaštićenih područja ili područja gdje su resursi ograničeni.



*Slika 1: Uništeni koraljni greben u Filipinima, izvor:  
<https://lakelandresources.com/destruction-of-marine-resources-in-the-philippines/>*

Turizam može stvoriti veliki pritisak na lokalne resurse poput energije, hrane i drugih sirovina kojih možda već nedostaje. Veće vađenje i transport ovih resursa pogoršava fizičke utjecaje povezane s njihovom eksploatacijom. Zbog sezonskog karaktera industrije mnoga odredišta imaju deset puta više stanovnika u visokoj nego u niskoj sezoni. Velika je potražnja za tim resursima kako bi se ispunila visoka očekivanja turista koja često imaju (ispravno grijanje, topla voda, itd.).

Važni zemljišni resursi uključuju minerale, fosilna goriva, plodno tlo, šume, močvare i divlje životinje. Povećana izgradnja turističkih i rekreacijskih objekata povećala je pritisak na ove resurse i na slikovite krajolike. Izravan utjecaj na prirodne resurse, kako obnovljive tako i neobnovljive, u pružanju turističkih sadržaja može uzrokovati korištenje zemljišta za smještaj i drugo infrastrukturno osiguranje te korištenje građevinskog materijala. Šume često trpe negativne utjecaje turizma u obliku krčenja šuma uzrokovanih prikupljanjem ogrjevnog drva i krčenjem zemljišta. Na primjer, jedan planinarski turist u Nepal u području koje već pati od posljedica krčenja šuma može koristiti četiri do pet kilograma drva dnevno.

### **2.1.2. Zagađenje**

Turizam može uzrokovati iste oblike onečišćenja kao i svaka druga industrija: emisije u zraku, buka, čvrsti otpad i smeće, ispuštanje otpadnih voda, ulja i kemikalija, čak i arhitektonsko/vizualno onečišćenje. Prijevoz zračnim, cestovnim i željezničkim prometom kontinuirano raste kao odgovor na sve veći broj turista i njihovu veću mobilnost.

Međunarodna organizacija civilnog zrakoplovstva izvijestila je da je broj međunarodnih zračnih putnika širom svijeta porastao sa 88 milijuna u 1972. na 344 milijuna u 1994. Jedna od posljedica ovog povećanja zračnog prometa je da turizam sada čini više od 60% zračnog prometa i stoga je odgovoran za značajan udio emisija u zrak. Jedna studija procijenila je da jedan transatlantski povratni let emitira gotovo polovicu emisija CO proizvedenih iz svih drugih izvora (osvjetljenje, grijanje, korištenje automobila, itd.) koje prosječna osoba godišnje potroši.

Emisije iz prometa i emisije iz proizvodnje i korištenja energije povezane su s kiselim kišama, globalnim zagrijavanjem i fotokemijskim onečišćenjem. Onečišćenje zraka od turističkog prijevoza ima utjecaja na globalnoj razini, posebice zbog emisije ugljičnog dioksida povezane s korištenjem energije u prometu. I može pridonijeti ozbiljnom lokalnom onečišćenju zraka. Neki od ovih utjecaja prilično su specifični za turističke aktivnosti. Na primjer, posebno u vrlo toplim ili hladnim zemljama, turistički autobusi često ostavljaju motore satima upaljenim, dok turisti odlaze na izlet jer se žele vratiti u udobno klimatizirani autobus. Zagađenje bukom iz zrakoplova, automobila i autobusa, kao i rekreacijskih vozila kao što su motorne sanke i jet ski, problem je suvremenog života. Osim što uzrokuje smetnje, stres, pa čak i gubitak sluha za ljude, uzrokuje uznemirenost divljih životinja, osobito u osjetljivim područjima. U 2005. godini, turistička industrija bila je odgovorna za otprilike 8 posto ukupnih globalnih emisija, a ako se ne provedu nove mjere smanjenja emisija, emisije stakleničkih plinova iz industrije povećat će se za 130 posto do 2035. godine.



*Slika 2: Emisije iz prometa u Delhiju, izvor: <https://www.voanews.com/a/delhi-s-air-pollution-crisis-prompts-shutdown-of-some-thermal-plants-schools-colleges/6316585.html>*

U područjima s visokom koncentracijom turističkih aktivnosti i privlačnim prirodnim atrakcijama, zbrinjavanje otpada predstavlja ozbiljan problem, a nepravilno odlaganje može biti glavni problem za prirodni okoliš i rijeke. Na primjer, procjenjuje se da brodovi za krstarenje na Karibima proizvode više od 70.000 tona otpada svake godine. Čvrsti otpad i smeće mogu narušiti fizički izgled vode i obale te uzrokovati smrt morskih životinja. U planinskim područjima turisti koji planinare stvaraju veliku količinu otpada. Turisti na ekspediciji ostavljaju za sobom svoje smeće, boce s kisikom, pa čak i opremu za kampiranje. Takve prakse degradiraju okoliš sa svim detritusima tipičnim za razvijeni svijet, u udaljenim područjima koja imaju malo objekata za prikupljanje ili odlaganje smeća.

Izgradnja hotela, rekreacijskih i drugih objekata često dovodi do povećanog onečišćenja kanalizacijom. Česti je slučaj gdje hoteli izgrade septičke tankove iz kojih se prazne otpadne vode u morski okoliš. Otpadne vode zagađuju mora i jezera koja okružuju turističke atrakcije, oštećujući floru i faunu. Otjecanje otpadnih voda uzrokuje ozbiljnu štetu koraljnim grebenima jer sadrži puno hranjivih tvari i potiče rast algi koje prekrivaju koralje koje se hrane filterima, ometajući njihovu sposobnost preživljavanja. Promjene u salinitetu i transparentnosti mogu imati širok utjecaj na obalni okoliš. A onečišćenje kanalizacijom može ugroziti zdravlje ljudi i životinja.

Turizam često ne uspijeva integrirati svoje strukture s prirodnim značajkama i autohtonom arhitekturom destinacije. Velika naselja različitog dizajna mogu izgledati neprikladno u prirodnom okruženju i mogu se sukobiti s autohtonim strukturalnim dizajnom. Nedostatak propisa o planiranju korištenja zemljišta i građenju u mnogim destinacijama omogućio je širenje razvoja duž obala, dolina i slikovitih ruta. Širenje uključuje same turističke objekte i prateću



infrastrukturu kao što su ceste, smještaj zaposlenika, parking, uslužne površine i odlaganje otpada.

### **2.1.3. Fizički utjecaji**

Atraktivni krajolici, kao što su pješčane plaže, jezera, obale rijeka, planinski vrhovi i padine, često su prijelazne zone, koje karakteriziraju ekosustavi bogati vrstama. Tipični fizički utjecaji uključuju degradaciju takvih ekosustava. Ekosustav je geografsko područje koje uključuje sve žive organizme (ljude, biljke, životinje i mikroorganizme), njihovo fizičko okruženje (kao što su tlo, voda i zrak) i prirodne cikluse koji ih održavaju. Ekosustavi kojima najviše prijete degradacija su ekološki osjetljiva područja kao što su alpske regije, kišne šume, močvare, mangrove, koraljni grebeni, korita morske trave pa i obalna područja. Prijetnje i pritisci na ove ekosustave često su ozbiljni jer su takva mjesta vrlo privlačna i turistima i investitorima.

Fizički utjecaji nisu uzrokovani samo raščišćavanjem i izgradnjom zemljišta vezanim uz turizam, već i kontinuiranim turističkim aktivnostima i dugoročnim promjenama u lokalnom gospodarstvu i ekologiji. Npr. gubitak poljoprivrednog zemljišta uglavnom je posljedica urbanizacije, industrijskih aktivnosti i turizma. Razvoj turističkih objekata poput smještaja, vodoopskrbe, restorana i rekreacijskih objekata može uključivati iskopavanje pijeska, eroziju plaža i pijeska, eroziju tla i opsežno popločavanje. Osim toga, izgradnja cesta i zračnih luka može dovesti do degradacije zemljišta i gubitka staništa divljih životinja i pogoršanja krajolika. Obalne močvare često su isušene i napunjene zbog nedostatka prikladnijih mjesta za izgradnju turističkih objekata i infrastrukture. Ove aktivnosti mogu uzrokovati ozbiljne poremećaje i eroziju lokalnog ekosustava, čak i dugoročno uništenje.

Razvoj marina i lukobrana može uzrokovati promjene struja i obala. Nadalje, vađenje građevinskog materijala poput pijeska utječe na koraljne grebene, mangrove i šume zaleđa, što dovodi do erozije i uništavanja staništa. Na Filipinima i Maldivima miniranje i iskopavanje koralja za građenje odmarališta oštetilo je krhke koraljne grebene i iscrpilo ribarstvo. Prekomjerna izgradnja i opsežno popločavanje obala mogu rezultirati uništavanjem staništa i narušavanjem veza kopno-more (kao što su mjesta za gniježđenje morskih kornjača). Koraljni grebeni posebno su krhki morski ekosustavi i diljem svijeta pate od razvoja turizma temeljenog na grebenima. Dokazi upućuju na različite utjecaje na koralje kao rezultat razvoja obale, povećanog sedimenta u vodi, gaženja od strane turista i ronilaca, prizemljenja brodova, onečišćenja iz kanalizacije, prekomjernog ribolova i ribolova otrovima i eksplozivima koji uništavaju stanište koralja.

Turisti koji uvijek iznova koriste istu stazu gaze vegetaciju i tlo, na kraju uzrokujući štetu koja može dovesti do gubitka biološke raznolikosti i drugih utjecaja. Takve štete mogu biti još veće kada posjetitelji često zalutaju s utvrđenih staza.

<b>Utjecaj gaženja na vegetaciju</b>	<b>Utjecaj gaženja po tlu</b>
Lomljenje stabljika	Gubitak organske tvari
Smanjena snaga biljke	Smanjenje makro poroznosti tla
Smanjena regeneracija	Smanjenje propusnosti zraka i vode
Gubitak tla	Povećanje odvoda vode
Promjena sastava vrsta	Ubrzana erozija

U morskim područjima (oko obalnih voda, grebena, plaža i obale, pučinskih voda, uzvisina i laguna) mnoge se turističke aktivnosti odvijaju u ili oko krhkih ekosustava. Sidrenje, ronjenje, sportski ribolov i ronjenje, jedrenje i krstarenje neke su od aktivnosti koje mogu uzrokovati izravnu degradaciju morskih ekosustava poput koraljnih grebena i naknadne utjecaje na zaštitu obale i ribarstvo.

## **2.2. SOCIJALNO-EKONOMSKI UTJECAJI**

Takvi utjecaji mogu imati pozitivne i negativne strane te se mogu podijeliti u 3 skupine: ekonomski utjecaji, politički utjecaji te socijalno-kulturološki utjecaji.

1. Ekonomski utjecaji: Neki od pozitivnih gospodarskih učinaka turizma su: povećanje mogućnosti zapošljavanja, stvaranje prihoda, veća potrošnja na infrastrukturu i komunalne usluge, podizanje životnog standarda i unapređenje lokalnog gospodarstva. Među negativnim utjecajima su: inflatorni učinci turističkih rashoda, povećanje cijena roba i usluga, zemljišta i stanovanja te troškova života, povećanje zdravstvene zaštite, policije i zaštite od požara, povećanje potencijala za uvoz radne snage, povećanje troškova za dodatna infrastruktura (voda, kanalizacija, struja, gorivo,...).
2. Politički utjecaji: Razvoj turizma ima neke pozitivne političke učinke kao što je smanjenje političkih nemira zbog nezaposlenosti, povećanje razine sigurnosti u zajednici, podizanje međusobnog uvažavanja i razumijevanja među različitim nacijama. Neki od negativnih političkih učinaka turizma su: korištenje turizma kao sredstva u političke svrhe, otmica turista, povećanje mogućnosti političkih nereda među oporbama vlasti.

3. **Socijalno-kulturološki utjecaji:** Turizam pruža mogućnosti za upoznavanje različitih ljudi, razmjenu ideja i promicanje kulturnih vrijednosti i uvjerenja. To bi moglo promicati međusobno priznanje među narodima i povećati toleranciju kulturnih razlika. Turizam može povećati dostupnost rekreacijskih sadržaja, povećati dobrobit i kvalitetu života lokalnog stanovništva te promicati višu razinu psihičkog zadovoljstva kroz interakciju s drugim putnicima. Turizam također može imati negativne učinke: jezične i kulturološke učinke, neželjene promjene načina života, demonstracijski učinci, uvođenje loših navika lokalnom stanovništvu, zdravstveni problemi (AIDS i hepatitis), porast kriminala, prometne gužve i gužve koje stvaraju stres, smetnje, sukobe i ljutnje. Također može uzrokovati raseljavanje stanovnika radi proširenja turističkih sadržaja. Razvoj turizma može uzrokovati zanemarivanje drugih sektora i neturističkih aktivnosti te može povećati pritisak na infrastrukturu zajednice domaćina.

### **2.2.1. Ekonomski utjecaj**

U tom kontekstu treba spomenuti i inicijativu tzv. „turizam za siromašne“. Ova ideja proizlazi iz nalaza da je u zemljama u razvoju turizam često u rukama nekih interesnih skupina iz inozemnog privatnog sektora čija je jedina svrha financijska dobit, koji radije povećavaju razinu siromaštva nego ga smanjuju povećanjem troškova. Institut za razvoj inozemstva je od "turizma za siromašne" napravio točku na dnevnom redu Komisije ONU-a (Ohio Northern University) za održivi razvoj i definirao ga kao "turizam koji je kao rezultat povećao neto koristi za siromašne, obično (ali ne isključivo) u zemlje u stalnom razvoju".

U donošenju odluka u području turizma uzimaju se u obzir rezultati ekonomskih analiza napravljenih na različitim razinama, sa specifičnim metodama za svaku. Dakle, bilo koja od ekonomskih analiza u nastavku može se koristiti zasebno ili u kombinaciji s jednom ili više drugih:

- Analiza koristi i troškova pokazuje da alternativna politika generira najveću neto korist u vremenu na temelju novčanih i nenovčanih vrijednosti, koristeći metodu procjene troškova i vrednovanja nepredviđene metode
- Analiza potražnje pokazuje kako se mijenja broj turista na nekom području zbog kvalitete i količine turističkih sadržaja, konkurencije, promjene cijena, promocije, korištenjem procjena na temelju prosudbe (Delphi metoda), temeljene na povijesnim trendovima (metoda niza u vremenu). ) ili varijacije broja gostiju ili noćenja uzimajući u obzir ključnu odrednicu potražnje kao što su kvaliteta, konkurentnost, udaljenost od tržišta, niska razina prihoda, stanovništvo
- Financijska analiza pokazuje može li ostvariti dobit od turističke djelatnosti, što znači da li turizam ostvaruje dovoljno prihoda da pokrije svoje troškove i ostvari razumnu dobit, uz kratkoročnu analizu dostupnosti i cijene početnog kapitala i neku dugoročnu analizu operativnih troškova, duga i prihoda

- Analiza gospodarskog utjecaja pokazuje koliki je doprinos turističke djelatnosti gospodarstvu regije utvrđivanjem promjena obujma prodaje, zaposlenosti zbog turističkih aktivnosti i prihoda od poreza korištenjem sekundarnih datuma dobivenih analizom statistike ekonomske vlade
- Analiza fiskalnog učinka pokazuje pokrivaju li prihodi ostvareni od turizma od poreza, izravnih poreza i drugih izvora troškove infrastrukture i državnih usluga identificiranjem promjena u potražnji za komunalnim uslugama i državnim uslugama te procjenom prihoda i troškova potrebnih za njihovo pružanje
- Procjena utjecaja na okoliš pokazuje utjecaj neke aktivnosti na okoliš, značenje bioloških promjena, kulturnih, ekoloških, ekonomskih, fizičkih i društvenih, metodom provjere na osnovu popisa, simulacijskih modela itd.
- Studija izvedivosti pokazuje treba li se projekt ili politika primijeniti s ekonomske točke gledišta, na temelju analize potražnje s tržišta (u određivanju tržišne izvedivosti) i financijske analize (u određivanju financijske izvedivosti)

### **2.2.2. Politički utjecaj**

Politički utjecaji se vide na turizmu, a ne utjecaji turizma na politiku izravno. Ali neizravno, vlade razvijenih zemalja, odakle dolaze dobrostojeći turisti, utječu na vlade da se posjetiteljima osiguraju povoljni uvjeti. Svi su jako zabrinuti za sigurno putovanje do turističkog odredišta i natrag do mjesta porijekla. Upoznavanje posjećenog područja te zabava i uživanje glavni je cilj turizma.

Turisti stoga žele ići u ona područja koja ispunjavaju njihove ciljeve. Ne osjećaju se sigurno na svim mjestima u svijetu od interesa za turiste. Turistička politika daje smjer turizmu. Ova politika je skup pravila, propisa, smjernica i direktiva za razvoj i promicanje turizma. Ona daje okvir kojim kolektivne i pojedinačne odluke utječu na razvoj turizma. Vlada može izraditi kodeks ponašanja za turista. Postoje neki pogledi koji potiču turizam, a neki stvaraju prepreke.

### **2.2.3. Socijalno-kulturološki utjecaj**

Društvo je zajednica ili široka skupina ljudi koji žive na određenom području koja ima zajedničke tradicije, institucije, aktivnosti i interese. Zapravo, društvo je sustav odnosa ljudi koji dijele neki osjećaj zajedničkog identiteta. Može biti mala poput obitelji/mjesta ili velika kao cijela nacija. Kultura je praksa tog društva koja povezuje ljude u društvu. Uključuje manire, moral, uvjerenja, ponašanje, vrijednosti i norme. Lijepo ponašanje je društveno prihvatljiv način odnosa. Uključuje poštovanje, brigu i obzir prema drugima. Moral je skup pravila, načela i dužnosti primjenjivih na grupu ljudi ili društvo koje je općenito neovisno o religiji.

Vjerovanje je temelj stava. Stav određuje poglede i proces razmišljanja pojedinca i društva. Ponašanje je način na koji se pojedinac ili član društva ponaša ili djeluje. Gleda se s obzirom na pojavu, događaj ili radnju. To je, dakle, odgovor člana. Norme su formalna pravila društva. On regulira članove zajednice, grupe ili društva u održavanju sklada.

Vrijednosti su oni ideali koje društvo drži iznad svega, poput poštenja, poštovanja, vjernosti. Ove vrijednosti su građevni blokovi normi. To su određena osnovna pravila društvene interakcije i ponašanja ljudi u društvu. Kada sve više i više ljudi dolazi iz udaljenih mjesta i komunicira s lokalnim stanovništvom bilo kojeg područja, društveni i kulturni utjecaji će se sigurno dogoditi. Uslijed interakcije uočavaju se promjene u promjeni sustava vrijednosti, ponašanja, uključujući i gubljenje autohtonog identiteta. Odstupanja se vide u strukturi zajednice, obiteljskim odnosima, kolektivnom tradicionalnom načinu života, ceremonijama i moralu.

### **2.3. PROCJENA TURISTIČKOG UTJECAJA**

Procjena utjecaja turizma smatra se ključnim mehanizmom u postizanju poboljšanja kvalitete turističke industrije u domaćim zajednicama. Postoji veliki broj tehnika procjene za identifikaciju, prikupljanje i organizaciju podataka koji se odnose na utjecaj turizma na zajednice domaćina. Analiza situacije i procjena utjecaja na okoliš dvije su uobičajene tehnike.

Jedan od najčešćih alata za analizu situacije je SWOT matrica. U ovoj dvosmjernoj matrici, SWOT označava snage, slabosti, prilike i prijetnje (eng. strengths, weaknesses, opportunities, and threats). Snage i slabosti proizlaze iz razmatranja unutarnjeg položaja organizacije, a mogućnosti i prijetnje proizlaze iz razmatranja vanjskog okruženja. Ovaj učinkovit alat omogućuje donositeljima odluka da razmotre pitanja koja se odnose na okoliš, ali i pitanja u odnosu na njihove vlastite karakteristike. SWOT matricu treba koristiti za analizu svakog projekta razvoja turizma u zajednicama domaćinima, istražujući različita pitanja koja bi mogla utjecati na vrijedno prirodno dobro, a ako je projekt dobro prikladan za to područje, onda bi se turističke vlasti mogle suočiti s njegovim značajan utjecaj na obalna područja.

Procjena utjecaja na okoliš (Environmental impact assessment (EIA)) je proces predviđanja i evaluacije utjecaja specifičnih razvoja ili akcija na okoliš. Proces EIA uključuje:

- Pregled postojećeg stanja okoliša i karakteristika predloženog razvoja.
- Predviđanje stanja budućnosti okoliša sa i bez razvoja.
- Razmatranje metoda za smanjenje ili otklanjanje svih negativnih utjecaja.
- Izrada izjave o utjecaju na okoliš za javno savjetovanje u kojoj se raspravlja o ovim točkama.
- Donošenje odluke o nastavku izgradnje na predloženoj lokaciji, uz popis relevantnih mjera ublažavanja.

TIACA (Tourism impact assessment in coastal areas, procjena utjecaja turizma na obalno područje) je metoda procjene koja daje specifičan popis okolišnih i drugih parametara na koje mogu utjecati projekti razvoja turizma. Prema prirodi projekta, popis može biti jednostavan ili deskriptivan, s više razrade o veličini utjecaja u obalnom području. Budući da su ekološki resursi temelj turističkih atrakcija u obalnim područjima, parametri su podijeljeni u dvije glavne kategorije: parametri okoliša i drugi parametri: ekonomski, društveni i kulturni, politički itd. Osnovni koncept ove tehnike je osigurati zajednice i turističkih čelnika s potrebnim informacijama za donošenje odluka o turističkim projektima u obalnim područjima i promjenu prakse poslovanja prije nego negativni utjecaji dosegnu kritičnu razinu i degradiraju krhko i ranjivo okruženje.

Category of impact	Construction phase			Operation phase		
	No impact	Few impacts	Serious impacts	No impact	Few impacts	Serious impacts
1. Environmental impacts						
Air quality						
Water quality						
Soil quality						
Noise pollution						
Sewage disposal						
Flora & fauna						
Biodiversity						
Waste						
Land use						
Scenery						
Beach						
2. Other impacts						
Local culture						
Health						
Economy						
Infrastructure						
Energy consumption						
Workforce						
Education						
Population						
Traffic						
Crime						
Housing						
Security						

Slika 3: Procjena utjecaja turizma na obalni okoliš, izvor: *Tourism impact on coastal environment*

Zbog masovnog turizma, obalna područja su pod sve većim ekološkim stresom i degradacijom. Uzroci uključuju sve veći pritisak od potrošnje energije, stakleničke plinove, klimatske promjene, neodgovarajući sustavi za pročišćavanje otpadnih voda, otjecanje tla i otpada u more, obalnu eroziju i mulj zbog neplanirane gradnje itd., što sve dovodi do narušavanja obalnih ekosustava. Države bi trebale provoditi učinkovite programe za sanaciju oštećenih ekosustava i obvezati se da će krenuti prema održivosti obalnih područja. Sljedeći su prijedlozi za smanjenje negativnih utjecaja turizma na obalna okruženja koja su dio naslijeđa čovječanstva:

1. **Poznavanje složenih sustava:** Neophodan je novi pogled na svijet u turističkom sustavu kako bi se postiglo očuvanje okoliša u obalnim područjima. Ova nova paradigma trebala bi se usredotočiti na međusobnu povezanost čovjeka i prirode i promatrati ih kao integrirane složene prilagodljive društveno-ekološke entitete. Ti su sustavi dinamični, promjenjivi, uglavnom nepredvidivi i samo minimalno objašnjivi linearnom uzročno-posljedičnom znanošću. Evolucija složenih sustava vanjski je izraz procesa samoorganizacije potaknutog kružnim tokovima energije, materijala i informacija koji potječu uglavnom od sunca i organizirani su kao povratne petlje. Neke povratne sprege jačaju, kao što je dodavanje hotela i objekata zbog povećane turističke potražnje (pozitivne povratne informacije), dok su neke obrnuti tokovi, koji djeluju kao regulatori (negativna povratna informacija) u slučaju da politike namjeravaju ograničiti ili bolje kontrolirati daljnji razvoj, kao što je demarketing (prostorno i vremensko zoniranje upotrebe, ograničenja intenziteta upotrebe ili aktivnosti). Komponente integriranih složenih adaptivnih sustava povezane su u mrežu veza različitog intenziteta. Zbog ovih međuodnosa, promjena ili poremećaj u jednom dijelu sustava vjerojatno će imati reperkusije u cijelom sustavu. Poznavanje ovih složenih sustava potrebno je za jačanje politike očuvanja u obalnim regijama.
2. **Podizanje svijesti lokalnog stanovništva:** Podizanje svijesti lokalnog stanovništva u obalnim područjima o teškim utjecajima nekontroliranog razvoja turizma na pogoršanje osjetljivog okoliša vrlo je važno za očuvanje resursa u obalnim područjima. Za zaštitu obalnih područja potreban je potpuno novi pristup očuvanju, korištenjem lokalnog stanovništva koje je sposobno upravljati regijom kroz uključivanje u planiranje, donošenje odluka i provedbu svih projekata razvoja turizma u obalnim područjima. Mora se usvojiti decentralizirani pristup očuvanju obale odozdo prema gore i lokalno stanovništvo treba biti aktivno uključeno u proces. Preduvjet ovog sudjelovanja je podizanje svijesti lokalnog stanovništva o prijetnjama njihovom okolišu. Prema nalazima istraživanja koje je provedeno kako bi se ispitala percepcija utjecaja turizma na okoliš između stanovnika i menadžera unutar zaštićenog područja u Annapurna Conservation Area Project, Nepal, lokalno stanovništvo je dosljedno vjerojatnije primijetilo manje negativnih i veće pozitivne učinke turizma na okoliš. To je zbog nedovoljnog znanja lokalnog stanovništva o okolišu da bi se shvatili utjecaji turizma. Iako su se utjecaji razvoja turizma na okoliš mogli opravdati zapošljavanjem i individualnim ekonomskim dobicima, te se koristi mogu nastaviti samo ako kvaliteta okoliša nije ugrožena. Mora biti strateški cilj živjeti od kamata od turizma, ali ne i trošiti kapital. Taj se cilj može ispuniti samo ako se imovina pravilno koristi, a ekonomski

dobici mogu se nastaviti, inače bi kapital nestao. Lokalno stanovništvo mora biti educirano o zaštiti okoliša i održivim oblicima turizma.

3. **Zelena produktivnost u turističkoj industriji:** Resursi okoliša moraju se vrednovati na isti način na koji se vrednuju ostala imovina. U tom slučaju ljudi moraju naučiti učinkovitije koristiti prirodne resurse i očuvati ih za sljedeće generacije. Produktivnost je odnos između onoga što je proizvedeno i resursa koji se koriste za proizvodnju. Produktivnost se može poboljšati radeći više s istim resursima kroz učinkovitu i učinkovitu transformaciju resursa u željeni učinak. Kako bi se povećala produktivnost, proizvodnja se može povećati naprednom proizvodnom tehnologijom i/ili se input može smanjiti gospodarenjem otpadom. Središnji element zelene produktivnosti je ispitivanje i ponovna evaluacija proizvodnog procesa kako bi se istaknuli načini poboljšanja produktivnosti, uz smanjenje njihovog utjecaja na okoliš. Zelena produktivnost trebala bi biti glavni izvor strategije razvoja turizma u obalnim područjima i njezina se primjena može ocijeniti indeksom zelene produktivnosti (green productivity index, GPI), koji se definira kao omjer produktivnosti sustava i njegovog utjecaja na okoliš. Korištenje ovog indeksa vrlo je važno u računovodstvu okolišnih resursa.
4. **Pomak u istraživanjima turizma:** Utjecaj turizma na obalna područja ne bi se trebao procjenjivati samo u smislu vizualnih oštećenja morske obale u kratkom vremenskom razdoblju. Utjecaji turizma na okoliš tek će se znati kroz dulje vrijeme, a nema dovoljno podataka o ekološkim sustavima za procjenu njihove održivosti. Ekosustavi možda neće pokazivati znakove stresa sve dok se iznenada ne prijeđe prag kada se sruše i pređu u drugo stanje. Donošenje odluka sve je više vođeno podacima, ali domena okoliša zaostaje u tom pogledu, budući da je to u osnovi višedimenzionalni koncept kao što su iscrpljivanje prirodnih resursa, onečišćenje i uništavanje ekosustava. Istraživači moraju uzeti u obzir dugoročne i neizravne promjene u ponašanju obalnog ekosustava i procijeniti utjecaje poremećaja i stresa na regiju u dužem vremenskom razdoblju pomoću longitudinalnih metodologija. Ove studije trebale bi koristiti multidisciplinarne i transdisciplinarne pristupe ako žele uključiti sve različite utjecaje razvoja turizma na obalna područja. Ovakva istraživanja pružit će vrijedne informacije za razvoj zdravih strategija koje će optimizirati utjecaje turizma u obalnim sredinama.



### 3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA NA OBALNOM PODRUČJU

U posljednja dva desetljeća sve je veći broj stručnjaka proučavao i pisao o mnogim od gore navedenih problema, što je izazvalo kritičko promišljanje javnosti o utjecaju turizma. Također, tijekom posljednjeg desetljeća, koncept održivog razvoja turizma postao je žarište sve veće pozornosti među teoretičarima i praktičarima turizma. Na sociokulturna i ekološka okruženja, uključujući njihovo vlastito ponašanje. Dok neki ljudi postuliraju potpunu apstinenciju od dugolinijskog turizma, nema sumnje da mnoge male tropske zemlje ne bi mogle živjeti bez njega. Danas je uvriježeno shvaćanje da je sveobuhvatna procjena društvenih i okolišnih utjecaja u svakom slučaju neophodna kao osnova za planiranje i provedbu novih projekata. Uostalom, javno je mišljenje uvjerilo gotovo sve turističke operatore, barem u srednjoj Europi, da zaposle stručnjake visoke razine za upravljanje okolišem.

Zbog ograničenog tržišta, nedostatka sirovina i perifernog položaja, industrijska ulaganja obično ne dolaze u pitanje, dok, s druge strane, prirodno i kulturno okruženje u kombinaciji s uslugama čini atraktivan turistički proizvod. Stoga je cilj dobro uravnotežen odnos između različitih vrsta korištenja zemljišta i gospodarskih aktivnosti, posebice u pogledu ekosustava i dobrobiti autohtonog stanovništva. Slična stajališta izražena su i u Povelji o održivom turizmu koja je proizašla iz Svjetske konferencije o održivom turizmu, koju su u travnju 1995. organizirali UNESCO i druge međunarodne organizacije na otoku Lanzaroteu.

Ova povelja, pozivajući se na Opću deklaraciju o ljudskim pravima i Deklaraciju iz Rija o okolišu i razvoju, sažima više ili manje izravno mnoge kritične aspekte o kojima se raspravljalo u posljednjih trideset godina. Apelira na međunarodnu zajednicu, a posebno poziva vlade, druga javna tijela, donositelje odluka i stručnjake u području turizma, javna i privatna udruženja i institucije čije su aktivnosti povezane s turizmom, te same turiste, da usvoje načela i ciljevi Deklaracije, čiji prvi stavak glasi: 'Razvoj turizma mora se temeljiti na kriterijima održivosti, što znači da mora biti dugoročno ekološki podnošljiv kao i ekonomski održiv, te etički i društveno pravedan za lokalne zajednice.' Među glavnim točkama je očuvanje prirodne i kulturne baštine i apel na 'solidarnost, međusobno poštovanje i sudjelovanje svih aktera . . . upleten u proces' održivog razvoja, koji se 'mora temeljiti na učinkovitim mehanizmima suradnje na svim razinama: lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj'.

Iako se količina promjena nametnute ekosustavu može izmjeriti uz pomoć znanstvenih metoda, a postoje instrumenti za praćenje ekonomskih promjena, ipak se ovisi o kvalitativnim procjenama, kada su u pitanju sociokulturni čimbenici. Stoga je to posebno važan problem za zemlje Trećeg svijeta, jer se moraju nositi s jakim demografskim pritiskom i svim njegovim posljedicama kako bi zadovoljile osnovne potrebe svog stanovništva, uključujući zapošljavanje i obrazovanje, čak i ako ne uzimamo u obzir klasne razlike, neuračunljivost političkih struktura i sveprisutne korupcije. Nije iznenađujuće da u ovakvim uvjetima planiranje i provedba infrastrukture i najvažnijih ekoloških programa ostavlja mnogo toga da se poželi, unatoč postojećim zakonima i propisima. Istina je da slični uvjeti postoje neovisno o turizmu.

Na turizam, međutim, utječe se na poseban način, jer je skladno okruženje ključno za njegovo postojanje. Ipak, jedno od turističkih područja koja imaju nedopustivu gustoću posjetitelja unutar ograničenog prostora, pri čemu nije uvijek jasno, radi li se o neispravnom regionalnom planiranju ili upravljanju turizmom, ili je riječ o strukturnom problemu s dugotrajnim posljedicama. za 'održivi razvoj'. Ovaj izraz, koji je u političku raspravu uveden takozvanim Brundtlandovim izvješćem Svjetske komisije za okoliš i razvoj, ne znači da se u prirodnom krajoliku uopće ne smiju dopustiti promjene. Radije opisuje tradicionalni ugovor između generacija, odnosno da se zadovoljenje stvarnih potreba ne smije provoditi na štetu budućih generacija.

S tim usko povezano je i pitanje ukupne ekonomske nosivosti, pri čemu bi mala područja s brzim rastom stanovništva potrebna dopuna trebala oklijevati kriviti samo turističku industriju za sve probleme. S idealističkog stajališta razvoj održivog turizma najbolje funkcionira u suradnji s drugim sektorima. Stoga je, kako bi se postigao visok postotak lokalnog sudjelovanja, predloženo ograničavanje velikih ambicioznih projekata s jedne strane, a s druge strane promicanje srednjih i/ili kolektivnih inicijativa. Ostaje upitno je li takva uravnotežena provedba izvediva. To uvelike ovisi o specifičnim strukturama političke moći i gospodarstva regija porijekla, kao i destinacija turista. Taj se problem svakako ne odnosi samo na svijet u razvoju. No, čini se posebno kritičnim u manje razvijenim zemljama s jakim heterogenim društvenim obrascima.

S obzirom na noviji razvoj primorskog turizma, nema sumnje da će se ovaj najpopularniji oblik odmora i u budućnosti povećavati, pri čemu će se vjerojatno zaoštriti konkurencija između nekoliko obala i regija, ovisno o klimatskim uvjetima, prirodnim i sociokulturna okruženja, kvaliteta usluga, troškovi, pa čak i udaljenost. A unutar stvarnog procesa globalizacije, veliki turoperatora će zasigurno igrati sve veću ulogu među različitim akterima. Stoga bi naša glavna briga trebala biti jačanje njihove ekološke i kulturne svijesti.

### **3.1 OKVIR ZA PLANIRANJE TURIZMA**

Planiranje je, u svojoj najširoj definiciji, visoko formalizirana i disciplinirana aktivnost kroz koju društvo inducira promjene u sebi. To je ciljno usmjeren proces donošenja odluka. Stoga uključuje sposobnost predviđanja budućih događaja, sposobnost analiziranja i evaluacije situacija te sposobnost inovativnog razmišljanja kako bi se izvukla zadovoljavajuća rješenja. Planiranje turizma primjenjuje iste osnovne koncepte i pristupe kao i opće planiranje, ali prilagođeno atributima turističkog sustava.

Turizam se razvija iz raznih razloga. Prije svega, razvija se zbog svojih ekonomskih koristi od stvaranja bogatstva, stvaranja radnih mjesta. On vodi razvoju zajednice, razvoju umjetnosti i obrta unutar destinacije, očuvanju prirodnih i povijesnih lokaliteta, itd. U svom najboljem obliku, turizam pruža rekreacijske, kulturne i komercijalne sadržaje i usluge za korištenje i stanovnicima i turistima koji možda neće biti razvijeni bez turizma. Također pruža priliku za obrazovanje ljudi o drugim kulturama i okruženjima.

S druge strane, negativni utjecaji turizma, poput velikih društvenih i ekoloških šteta, ne mogu se zanemariti. Za zemlje koje još nemaju mnogo turizma, planiranje može pružiti potrebne smjernice za njegov razvoj. Za ona mjesta koja već imaju razvijeni turizam, često je potrebno planiranje kako bi se revitalizirao ili ponovno razvio sektor i održao njegovu buduću održivost. Dobro planiranje turizma i upravljanje njime neophodni su kako bi se maksimizirale pozitivne koristi od turizma i minimizirali negativni utjecaji na održiv način.

Planiranje turizma potrebno je iz sljedećih razloga:

- Suvremeni turizam je još uvijek relativno nova vrsta djelatnost u mnogim područjima, a neke vlade i privatni sektor imaju malo ili nimalo iskustva u tome kako ga pravilno razvijati. Turistički plan i program razvoja mogu dati smjernice za razvoj ovog sektora
- Turizam je komplicirana, multisektorska i fragmentirana djelatnost koja uključuje druge sektore poput poljoprivrede, ribarstva i proizvodnje, povijesnih, parkovnih i rekreacijskih obilježja, raznih sadržaja i usluga, prometne i druge infrastrukture. Planiranje osigurava da se svi ti elementi razvijaju na integrirani način
- Velik dio turizma u biti prodaje proizvod iskustva koji se sastoji od korištenja određenih objekata i usluga posjetitelja
- Turizam može donijeti različite izravne i neizravne ekonomske koristi, te generirati različite društveno-kulturne koristi
- Planiranje je potrebno kako bi se odredila optimalna vrsta i razina turizma koji neće imati negativne utjecaje
- Planiranje se može koristiti za revitalizaciju postojećih zastarjelih ili loše razvijenih turističkih područja
- Planiranje omogućuje obrazovanje i osposobljavanje
- Planiranje daje racionalnu osnovu za razvojne faze i programiranje projekata, koji su važni i za javni i za privatni sektor koji se koristi u planiranju ulaganja.

Iako to nije uvijek moguće postići, proces planiranja treba pripremati u slijedu od općeg prema specifičnom, jer opće razine daju okvir i smjernice za pripremu specifičnih planova. Turizam prvo treba planirati na nacionalnoj i regionalnoj razini. Na tim razinama planiranje se bavi politikama razvoja turizma, standardima objekata, strukturnim planovima, institucionalnim čimbenicima i svim ostalim elementima potrebnim za razvoj i upravljanje turizmom. Zatim se mogu izraditi detaljniji planovi turističkih atrakcija, naselja, urbanog, ruralnog i drugih oblika razvoja turizma. Postoji nekoliko važnih specifičnih prednosti poduzimanja nacionalnog i regionalnog turističkog planiranja, poput utvrđivanja općih ciljeva i politika razvoja turizma, odnosno, što turizam želi postići i kako se ti ciljevi mogu postići, razvoj turizma tako da njegovi prirodni i kulturni resursi budu neograničeno održavani i očuvani za buduće, kao i sadašnje, korištenje, integrirajući turizam u ukupne razvojne politike i obrasce zemlje ili regije, te uspostavljanje tih veza između turizma i drugih gospodarskih sektora itd.

Planiranje turizma treba prepoznati kao kontinuiran, fleksibilan, prilagodljiv i transparentan proces. U okviru preporuka politike i plana, mora postojati fleksibilnost kako bi se omogućila prilagodba promjenjivim okolnostima. Planiranje razvoja turizma treba sadržavati preporuke koje su maštovite i inovativne, ali moraju biti i izvedive za provedbu. Tijekom procesa planiranja treba razmotriti različite tehnike provedbe.

### **3.1.1. Integrirano turističko planiranje**

'Standardna definicija "integracije" kaže da je to proces spajanja odvojenih komponenti u obliku funkcionalne cjeline koji uključuje koordinaciju intervencija.<sup>2</sup> Planiranje je glavni instrument za integraciju. Podrazumijeva sveobuhvatan i integriran pristup koji prepoznaje da su svi razvojni sektori i prateći objekti i usluge međusobno povezani te s prirodnim okolišem i društvom tog područja. Usvajanje integriranog pristupa upravljanja spriječit će nekompatibilan razvoj i donijeti mnoge prednosti. U slučaju razvoja turizma, očito je da integrirani pristup može povećati ekološke, ekonomske i društvene prednosti turizma te omogućiti prepoznavanje i rješavanje sukoba oko korištenja resursa.

Mnogi aspekti integracije su poznati i treba ih uzeti u obzir, a to su:

- zemljopisni: integracija različitih teritorijalnih jedinica, na primjer, kopna i mora, ili obale i zaleđa
- sustavno: potreba da se osigura da se sve važne interakcije i pitanja uzmu u obzir
- funkcionalno: intervencije sektorskih upravljačkih tijela moraju biti usklađene sa širim ciljevima i strategijama upravljanja
- politika: sektorske politike upravljanja, strategije i planovi moraju biti ugrađeni u ukupne razvojne politike, strategije i planove
- interdisciplinarno: discipline trebaju nadilaziti sektorske granice
- vertikalna: integracija između institucija i upravnih razina unutar istog sektora
- horizontalno: integracija između različitih sektora na istoj administrativnoj razini
- planiranje: među planovima na različitim prostornim razinama, planovi ne smiju imati proturječne ciljeve, strategije ili prijedloge planiranja
- vremenski: koordinacija između kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih planova i programa

---

<sup>2</sup> Ivica Trumbić- Sustainable coastal tourism, An integrated planning and management approach, str. 22

Turizam treba promatrati kao međusobno povezani sustav potražnje (međunarodna turistička tržišta, domaća turistička tržišta i korištenje turističkih atrakcija, objekata i usluga od strane stanovnika) i ponude (atrakcije i aktivnosti, smještaj, drugi turistički sadržaji i usluge, prijevoz i druga infrastruktura)). Vrlo često je pokretačka snaga razvoja drugih sektora na određenom području ili sila koja može potaknuti teritorijalnu integraciju na širem području. Kao međusobno povezan sustav, važno je da planiranje turizma ima za cilj integrirani razvoj svih ovih dijelova sustava, kako čimbenika potražnje i ponude, tako i fizičkih i institucionalnih elemenata. Sustav će funkcionirati puno učinkovitije i donijeti željene koristi ako se planira na integriran način, uz koordiniran razvoj svih komponenti sustava.

Jednako važno kao i planiranje integracije u turistički sustav je planiranje integracije turizma u cjelokupne razvojne politike, planove i programe jedne zemlje ili regije. Planiranje ove vanjske integracije može, na primjer, pomoći u rješavanju bilo kakvih potencijalnih sukoba oko korištenja određenih resursa ili lokacija za različite vrste razvoja koji su središnji za neki drugi element ekonomskog ili resursnog sustava. Također predviđa višestruku upotrebu skupe infrastrukture za opće potrebe zajednice, kao i za turizam.

Planiranje turizma može djelovati na više teritorijalnih razina, i to:

- Pojedinačno mjesto: primjeri uključuju plažu, mjesto baštine, park ili tematski park
- Odredište: u nekim slučajevima, mjesto i odredište mogu biti isti, ali obično se odnosi na veće geografsko okruženje u kojem se nalazi stranica
- Regija unutar zemlje: to može biti geografska ili politička granica ili se može temeljiti na faktorima privlačnosti turizma
- Nacija: osobito u slučaju manjih otočnih zemalja
- Nekoliko zemalja: dobar primjer je područje oko rijeke Mekong koje se predstavlja kao tematska destinacija koja uključuje nekoliko zemalja.

Treba postojati integracija unutar svake od razina i na svim razinama kako bi se postigla ravnoteža, estetski sklad, suradnja, povjerenje (preduvjet za privlačenje ulaganja), učinkovitost, identitet, osjetljivost i najvažnije održivost. Ta se fuzija može postići kroz pripremu integrirane turističke politike i plana. Mnogo je primjera koji pokazuju različite stupnjeve integracije u planiranju turizma. Tako, na primjer, u SAD-u postoji vrlo malo planiranja obalnog turizma na razini savezne vlade. Na državnoj razini, odjeli za turizam su ostvarili veliki uspjeh u poticanju turizma kroz reklamne strategije. Međutim, većina državnih odjela za turizam tek treba upotpuniti marketing turizma praćenjem i procjenom utjecaja obalnog turizma na okoliš i kvalitetu života. Na lokalnoj razini mnoge su gradske vlasti koristile svoje odjele za planiranje kako bi preporučile pristupe pitanjima vezanim uz javno korištenje obale i prirodnih resursa, revitalizaciju riva i zoniranje primjereno razvoju naselja i marina.

Pristup održivog razvoja podrazumijeva da se prirodni, kulturni i drugi resursi turizma očuvaju za kontinuiranu upotrebu u budućnosti, a da pritom donose dobrobit sadašnjoj generaciji. Ovaj pristup je važan jer većina razvoja turizma ovisi o atrakcijama i aktivnostima vezanim uz prirodni okoliš, povijesnu baštinu i kulturne obrasce pojedinih područja. Ako se ti resursi degradiraju ili unište, onda turistička područja ne mogu privući turiste i turizam neće biti uspješan. Međutim, jedna od važnih prednosti turizma je da, ako se pravilno razvije oko koncepta održivosti, može uvelike pomoći u opravdavanju i plaćanju očuvanja prirodnih i kulturnih resursa nekog područja. Stoga turizam može biti važno sredstvo za postizanje očuvanja u područjima koja bi inače imala ograničenu sposobnost ostvarivanja ciljeva zaštite okoliša i očuvanja. Za održivi razvoj turizma treba imati na umu nekoliko ključnih komponenti:

- Planiranje okoliša: To zahtijeva da se svi elementi okoliša pažljivo prouče, analiziraju i razmotre pri određivanju najprikladnijeg tipa i mjesta razvoja
- Turizam u zajednici: Usredotočuje se na uključivanje zajednice u proces planiranja i razvoja, te na razvoj vrsta turizma koji generiraju dobrobit za lokalne zajednice. Turistički pristup utemeljen na zajednici primjenjuje se na lokalnoj ili detaljnijim razinama planiranja, ali se može koristiti kao politički pristup na nacionalnoj i regionalnoj razini
- Koncept kvalitetnog turizma: Ovaj pristup se sve više usvaja iz dva temeljna razloga – može postići uspješan turizam s marketinškog stajališta i donosi dobrobit lokalnom stanovništvu i njihovoj okolini. Kvalitetan turizam ne znači nužno i skup turizam. Radije se odnosi na turističke atrakcije, objekte i usluge koje nude „dobru vrijednost za novac“, štite turističke resurse i privlače one vrste turista koji će poštivati lokalno okruženje i društvo. Više je ekološki i društveno samoodrživi
- Dugoročno sveobuhvatno planiranje: bavi se određivanjem ciljeva i zadataka i određivanjem preferiranih budućih razvojnih obrazaca. Politike i planovi razvoja turizma trebaju se pripremati za relativno dugoročna razdoblja
- Strateško planiranje: Pristup strateškom planiranju je bitan za održivi turizam. Strateško planiranje traži optimalno uklapanje između sustava i okoline. Više se usredotočuje na identifikaciju i rješavanje neposrednih problema. Strateško planiranje je obično više usmjereno na brzo mijenjanje budućih neposrednih situacija i koristi se za rješavanje organizacijskih promjena. Više je orijentiran na akciju i bavi se rješavanjem neočekivanih događaja. Primijenjeno izolirano, strateško planiranje može biti manje opsežno. Ali ako se koristi u okviru integrirane dugoročne politike i planiranja, pristup strateškog planiranja može biti vrlo koristan.
- Uključivanje javnosti u planiranje: U velikoj zemlji ili regiji uobičajena je procedura da turistički plan priprema središnje tijelo uz sudjelovanje javnosti kao što je gore opisano. Ovo se može nazvati pristupom odozgo prema dolje. Drugi postupak koji se ponekad koristi je pristup odozdo prema gore. Ovim pristupom postiže se veća uključenost lokalne javnosti u proces planiranja. Ali oduzima više vremena i može dovesti do sukoba ciljeva, politika i razvojnih preporuka među lokalnim područjima. Često kombinacija pristupa "odozgo prema dolje" i "odozdo prema gore" postiže najbolje rezultate.



Slika 4: Odnos između dugoročnog i strateškog planiranja, izvor: *Sustainable coastal tourism, An integrated planning and management approach*

### 3.1.2 Ekološki otisak

Ekološki otisak (Ecological footprint, EF) je procjena ljudskog pritiska na globalne ekosustave. Wackernagel i Rees definiraju EF kao "... procjenu potrošnje resursa i zahtjeva za asimilacijom otpada za definiranu ljudsku populaciju ili gospodarstvo u smislu odgovarajuće produktivne površine zemljišta"<sup>3</sup>. Ekološki otisak koristi prostorni ekvivalent (globalni hektar ili gha) za izražavanje prisvajanja ekoloških resursa od strane pojedinaca, grupa, tvrtki itd. U procjeni održivog turizma ova metoda koja se temelji na potrošnji navodi se kao ključni ekološki pokazatelj. Ekološki otisak korišten je za mjerenje napretka prema održivom razvoju od strane gradova, poduzeća i pružatelja usluga, uključujući turizam. EF je izraz područja potrebnog za podršku životnom stilu ili aktivnosti, u usporedbi s dostupnim područjem. Procjena nastoji uključiti sve inpute i izlaze, pa čak i utjecaje na okoliš putovanja do odredišta iz zemlje podrijetla.

Obično, EF izračuni uzimaju u obzir, a zatim kombiniraju, korištenje energije, hrane, sirovina i vode, a također bilježe utjecaje povezane s transportom, proizvodnju otpada (uključujući ugljični dioksid iz sagorijevanja fosilnih goriva) i gubitak produktivnog zemljišta povezanog sa zgradama, cestama i drugim aspektima izgrađenog okoliša.

<sup>3</sup> Ivica Trumbić- Sustainable coastal tourism, An integrated planning and management approach, str. 26

Relativno malo rada bavilo se utjecajima turističkih putovanja na okoliš u kontekstu održivog turizma. Dva izračuna EF-a povezana s turizmom, koju su napravili Gossling i sur. i Svjetski fond za prirodu (World Wide Fund for Nature, WWF), pokazuju potencijalne prednosti usvajanja EF-a kao ključnog ekološkog pokazatelja održivog turizma. EF pruža sredstvo za identificiranje i razumijevanje globalno izraženih zahtjeva za biosferom koje uzrokuje turistička djelatnost. WWF-UK studija koristi bruto procjenu otiska odmora za ekstrapolaciju utjecaja u smislu dodatnog, apsolutnog, potrebnog planetarnog prostora. Drugim riječima, čini se da se EF tumači i predstavlja kao potpuno dodatni "teret" za globalnu biosferu. U stvarnosti, međutim, dok je na odmoru (i kako su prepoznali autori u svojoj studiji), turist očito ne ostavlja otisak koji bi se obično stvorio tijekom istog razdoblja u njihovom kućnom okruženju. Kod kuće bi stoga ključni pokazatelj za bilo koji turistički proizvod ili određeno područje trebao biti neto, a ne bruto, EF generiran.

### **3.1.3 Koncept turističke nosivosti**

Izraz "nosivost" potječe iz ekologije divljih životinja gdje se koristio za definiranje maksimalne veličine populacije određene vrste koju područje može podupirati bez smanjenja njegove sposobnosti da podupire istu vrstu u budućnosti. Planeri su proširili definiciju nosivosti uključivanjem mnogih varijabli svojstvenih sustavima koje je napravio čovjek. Posljedično, Procjena nosivosti (Carrying capacity assessment, CCA) kao precizna tehnika rođena je 1960-ih godina kao metoda numeričkog, kompjuteriziranog izračuna za propisivanje ograničenja korištenja zemljišta i kontrole razvoja. Ti su izračuni bili prilično jednostavni, uglavnom temeljeni na optimalnom broju korisnika plaže, procjenjujući područje plaže prema broju ljudi koje može podržati. Koncept nosivosti turizma proizlazi iz percepcije da turizam ne može zauvijek rasti na nekom mjestu bez nanošenja nepovratne štete lokalnom sustavu.

Analiza kapaciteta je osnovna tehnika koja se koristi u turizmu za određivanje gornjih granica razvoja i korištenja posjetitelja te optimalnog iskorištavanja turističkih resursa. Unutar zemlje potrebno je općenito uspostaviti nosive kapacitete za područje planiranja i preciznije izračunati za svako razvojno mjesto na razini planiranja zajednice. Definicija turističkog kapaciteta koju predlaže UNWTO je sljedeća: „Nosivost turističkog naselja može se definirati kao: Maksimalan broj ljudi koji mogu posjetiti turističko određište u isto vrijeme, a da pritom ne prouzrokuju uništenje fizičkog, gospodarskog i socio-kulturnog okruženja te neprihvatljivog pada kvalitete zadovoljstva posjetitelja”.<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> Ivica Trumbić- Sustainable coastal tourism, An integrated planning and management approach, str. 26



Turističke atrakcije su dobra koja se ne mogu reproducirati. Oni se tretiraju kao javno dobro gdje tržišni mehanizmi ne pokazuju svoje normalne alokativne funkcije. Maksimalan broj korisnika koji posjećuju turističke atrakcije dovodi do njihovog zasićenja i za posljedicu ima lošiju kvalitetu turističkog iskustva. Negativni učinci zasićenja mogu se osjetiti i u susjednim, nezasićenim područjima, čiju privlačnost umanjuju neatraktivna sredina i s njom povezana niža kvaliteta turističke potražnje u neposrednoj blizini. Drugim riječima, što je veći intenzitet turističke upotrebe, privlačnost turističke atrakcije postaje ograničenija.

Visoka razina turističke aktivnosti u određenoj regiji neminovno rezultira gospodarskim, ekološkim i društvenim utjecajima. Neke destinacije uvelike ovise o turizmu, posebno zbog nedostatka drugih gospodarskih aktivnosti kroz koje bi mogle održati životni standard. U klimi koja želi prosperitet turizma, razvoj drugih industrija može biti ugušen zbog nespojivosti između tih gospodarskih aktivnosti i turizma. Velik udio mediteranskih odredišnih zemalja dodijelio je opsežna područja u kojima se nalaze razvijena turistička naselja. Ove zone mogu ponuditi malo interakcije između posjetitelja i lokalnog stanovništva, osim između mještana koji rade u tim odmaralištima i turista.

Ostale destinacije nude vrlo velike mogućnosti za društvenu interakciju. Popularna turistička područja doživljavaju visoku razinu zasićenosti što rezultira nezadovoljstvom posjetitelja, a nezadovoljstvo rezidentnog stanovništva koje doživljava pokazalo je da se turistički CCA pokazao učinkovitim alatom za planiranje primjenjiv iu manje razvijenim i visokorazvijenim područjima. Analiza nekih primjera CCA pokazala je da CCA može iskoristiti prednosti postojećih baza podataka, te da je korisna, kao samostalna aktivnost ili sličnih procesa planiranja i upravljanja. Određivanje nosivosti turističke destinacije ne samo da će pomoći u sveobuhvatnom planiranju i održivom razvoju turizma, već će osigurati i pozitivan povratni učinak na turističkom tržištu.

### **3.2 PRIMJENA I EVALUACIJA SKUPA ZA MJERENJE I PROMICANJE ODRŽIVOG RAZVOJA U OBALNIM PODRUČJIMA**

#### **3.2.1 Općenito**

Europsko vijeće je 2006. godine usvojilo Strategiju održivog razvoja EU. Definiira viziju održivosti u kojoj su gospodarski rast, socijalna kohezija i zaštita okoliša integrirani i zadovoljene potrebe sadašnje generacije bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe. Europska obalna područja mogu biti podvrgnuta intenzivnim razinama aktivnosti, a mnoga od njih suočena su s problemima propadanja prirodnih, društveno-ekonomskih i kulturnih resursa. Kako bi riješili ove probleme, Europski parlament i Europsko vijeće usvojili su 2002. preporuku o integriranom upravljanju obalnim područjem (Integrated coastal zone management, ICZM). Europska komisija definiira ICZM kao dinamičan, multidisciplinarni i ponavljajući proces osmišljen za promicanje održivog razvoja obalnih područja.

Sve veći problemi u obalnim područjima i političke inicijative visokog ranga koje promiču ICZM rezultirale su naporima temeljenim na pokazateljima za mjerenje stanja i napretka prema održivosti u obalnim područjima. Pokazatelji su popularni jer pružaju pojednostavljeni pogled na složene pojave, kvantificiraju informacije i čine ih usporedivim.

Pokazatelji se smatraju važnim alatima u europskoj obalnoj i pomorskoj politici i godinama se koriste za praćenje Strategije održivog razvoja EU-a. S obzirom na njihovu političku korisnost, razvijeni su mnogi skupovi obalnih pokazatelja na nacionalnoj, europskoj i svjetskoj razini. Također su provedene mnoge vježbe u primjeni skupova indikatora i kritičke evaluacije skupova indikatora. Unatoč poboljšanjima, otkrili su nekoliko slabosti, npr. neadekvatno prepoznavanje i svijest o funkcijama indikatora, pretjerano tehnički i nedovoljno orijentirani na procjenu i evaluaciju politike i proces donošenja odluka.

Vodeća načela održivog razvoja spominju koherentnost između lokalnih, regionalnih, nacionalnih i globalnih akcija, a pregled Strategije održivog razvoja EU-a ukazuje na važnost lokalne i regionalne razine. Prema EU, integrirano upravljanje obalnim područjem zahtijeva strateško, koordinirano i usklađeno djelovanje na lokalnoj i regionalnoj razini. Dakle, obalne općine i okrugi igraju važnu ulogu u održivom razvoju, a mjerenje njihovog trenutnog stanja održivosti i napora je glavni zadatak. Međutim, prihvaćanje postojećih skupova pokazatelja na ovim administrativnim razinama je vrlo slabo. Neki razlozi uključuju složenost, nedostatak potrebne stručnosti, zahtjeve za podacima, vremenske troškove, rezultate koji zahtijevaju tumačenje, neizvjesnu korist i nedostatak motivacije. U sklopu projekta SUSTAIN osmišljen je skup pokazatelja za mjerenje održivog razvoja u obalnim područjima na lokalnoj i regionalnoj razini. Skup pokazatelja povezan je s metodologijom bodovanja i preferencija, alatom DeCyDe koji je razvio Isotech Ltd, Cipar. Cjelokupna metodologija može se prilagoditi potrebama općina i služiti će kao potpora odlučivanju i alat za strateško planiranje.

### **3.2.2 Funkcionalnost**

12 partnerskih organizacija iz cijele Europske unije bilo je uključeno u SUSTAIN, trogodišnji projekt INTERREG IVC programa koji je djelomično financiran od Europskog fonda za regionalni razvoj. Cilj je bio stvoriti metodologiju i sustav bodovanja temeljene na pokazateljima koji će omogućiti lokalnim i regionalnim vlastima da samoevaluiraju svoju održivost u svrhu poboljšanja upravljanja obalnim područjem. Projekt je slijedio pristup odozdo prema gore i uključivao je krajnje korisnike već u fazi razvoja. SUSTAIN pruža skup pokazatelja za mjerenje održivosti, s ukupno 58 ključnih pokazatelja (ukupno 84 pokazatelja) grupiranih prema 24 pitanja, koja se zatim dodjeljuju na četiri stupa održivosti: upravljanje, ekonomija, društveno blagostanje i okoliš. Prva tri su zastupljena s pet brojeva, dok se posljednja mjeri s devet brojeva.

Sustav se temelji na pokazateljima koji se uobičajeno koriste i redovito prate, sukladno zakonodavstvu EU. Skup od 58 temeljnih pokazatelja uvijek bi se trebao primjenjivati na studijskim mjestima, dok dodatnih 26 izbornih pokazatelja omogućuje stručnjacima da prilagode skup lokalnim i regionalnim potrebama. Pitanja i pokazatelji upravljanja koriste se za mjerenje dosljednog upravljanja, kohezivne politike, smjernica, procesa i odluka za dobro upravljanje obalnim područjem. Tradicionalno se pokazatelje za mjerenje upravljanja vrlo teško definirati. Stoga, za ovaj stup SUSTAIN pruža niz grupiranih pitanja, pri čemu se svako pitanje smatra indikatorom. Pitanja i pokazatelji ekonomske uspješnosti pokazuju da li se snažno i održivo obalno gospodarstvo promiče i podržava. Pitanja i pokazatelji kvalitete okoliša pokazuju dostupnost održivih okolišnih praksi i način na koji se one promiču. Pitanja i pokazatelji društvenog učinka mjere društveno jedinstvo i otpornost.

Nakon što se prikupe relevantni podaci i dodijele vrijednosti pokazatelja tijekom faze 'primjena indikatora', provodi se moderirana vježba dionika koja koristi matrice za određivanje relativne važnosti pitanja i stupova (ponderiranje), što se zatim kombinira s vrijednostima indikatora. Zajedno, i aplikacija indikatora i vježba ponderiranja čine potpunu SUSTAIN metodologiju i uključeni su u DeCyDe alat tvrtke Isotech Ltd u Cipru. Temeljni pokazatelji su obvezni i korišteni su na oba mjesta istraživanja, Neringa i Warnemünde. Uvelike je praćen postupni pristup opisan u SUSTAIN partnerstvu. Najprije su prikupljeni relevantni podaci za svaki temeljni pokazatelj. Drugo, svaki pokazatelj je bodovan korištenjem protokola procjene.

Podaci su zatim pripisani jednoj od šest odgovarajućih klasa i pretvoreni u vrijednosti klase od 0 do 10 na temelju unaprijed definiranih raspona. Ove vrijednosti razreda su prosječne za svako pitanje i zbrojene kako bi se dobila ukupna ocjena za stup. Ako su podaci bili neprecizni ili nedostupni, podaci su aproksimirani. SUSTAIN pruža EXCEL proračunske tablice koje koriste unesene rezultate za automatski izračunavanje agregiranih rezultata za probleme i stupove. U trećem koraku, rezultati bi se predstavili lokalnim i regionalnim dionicima i razgovarali s njima tijekom radionica. Svrha ove interaktivne rasprave je ocijeniti zadovoljava li skup pokazatelja lokalnu potražnju i dovoljan je da pruži realnu sliku stanja održivosti. Ako ne, mogu se dodati dodatni dodatni indikatori kako bi se set prilagodio tim specifičnim potrebama.

<b>The SUSTAIN core indicator set: 4 pillars, 22 issues and 58 indicators</b>	
<b>Economics (with 4 Issues)</b>	
<b>Indicators (scoring: 6 classes and 'no data')</b>	
<b>1. Economic Opportunity</b>	1. Employment by sector 2. Unemployment rate 3. Gross Value Added
<b>2. Land Use</b>	4. People and assets at risk in coastal areas
<b>3. Tourism</b>	5. Tourism Intensity 6. Beaches with eco-label awards 7. Recreational boating
<b>4. Transportation</b>	8. Transport usage 9. Volume of port traffic
<b>Environmental Quality (8 Issues)</b>	
<b>Indicators (scoring: 6 classes and 'no data')</b>	
<b>1. Air Pollution</b>	1. Air quality
<b>2. Biodiversity &amp; natural resources management</b>	2. Area of land and sea protected by statutory designations 3. Change of condition of coastal and marine habitats and species that have been identified as priorities for conservation
<b>3. Change at the coast</b>	4. Coastal erosion 5. Length of artificially defended coastline
<b>4. Energy &amp; climate change</b>	6. Energy consumption 7. Greenhouse gas emissions 8. Share of renewable energies
<b>5. Land use</b>	9. Area of built-up land
<b>6. Public health and safety</b>	10. Human exposure to harmful noise levels
<b>7. Waste Management</b>	11. Waste production and disposal method 12. Amount of beach litter
<b>8. Water resources and Pollution</b>	13. Quality of bathing water 14. Wastewater treatment 15. Chemical status of coastal waters 16. Ecological status of coastal 17. Hydrocarbon spills
<b>Social well-being (with 5 Issues)</b>	
<b>Indicators (scoring: 6 classes and 'no data')</b>	
<b>1. Demography</b>	1. Demographic dependency
<b>2. Equity</b>	2. Poverty
<b>3. Education and training</b>	3. Educational attainment of the population
<b>4. Local and cultural identity</b>	4. Visits to cultural and natural sites 5. Attendance to festivals and public events, organised to strengthen the area's local identity
<b>5. Public Health and Safety</b>	6. Provision of health care services 7. Crime 8. Safety provision
<b>Governance (with 5 Issues)</b>	
<b>Indicators (scoring: 'yes'; 'no'; 'do not know')</b>	
<b>1. Policies/strategies for sustainability</b>	1. A sustainable development strategy which includes specific references to the coast and adjacent marine is in place? 2. There is effective political support for the sustainability process? 3. There are integrated, sustainability development plans? 4. The SUSTAIN Issues are covered by relevant policies at the local/regional level? 5. The SUSTAIN Issues are covered by relevant legal instruments at the local/regional level? 6. Guidelines have been produced by national, regional or local governments which advise planning authorities on appropriate sustainable uses of the coastal zone? 7. Strategic Environmental Assessments are used to regularly examine policies, strategies and plans for integration of sustainable activities?
<b>2. Monitoring tools for sustainability</b>	8. Sustainability targets have been set? 9. The sustainability targets are regularly reviewed? 10. There is regular monitoring of the coastal area with respect to the sustainability issues? 11. A report on the State of the Coast has been written with the intention of repeating the exercise every five or ten years? 12. Reviewing and evaluating progress in implementing sustainability criteria is regularly conducted? 13. Assessment of sustainability issues shows a demonstrable trend towards a more sustainable use of coastal and marine resources?
<b>3. Human resources capacity building</b>	14. Local/regional administrations have adequate capacity of staff to deal with sustainability matters? 15. Local/regional administrations have adequate expertise available to deal with sustainability matters? 16. Staff is trained on coastal sustainability matters? 17. All the relevant administrative levels and departments are collectively working on sustainability matters?
<b>4. Implementation of good management practices</b>	18. There is an identifiable point of contact for coastal sustainability matters? 19. Existing instruments are being adapted to deal with sustainability management matters 20. A long-term financial commitment is in place for undertaking initiatives which aim towards sustainability? 21. Integrated programmes on the coast are being carried out that improve the sustainability of the area?
<b>5. Stakeholder involvement/public participation</b>	22. All stakeholders involved in sustainability performance have been identified and are both informed and involved? 23. Partnerships have been established between local authorities and communities for sustainability matters? 24. There is a public participation process involving all necessary stakeholders, including business?

*Slika 5: Skup indikatora SUSTAIN: stupovi, pitanja i pokazatelji, izvor: Application and evaluation of an indicator set to measure and promote sustainable development in coastal areas*

Na oba studijska mjesta, vježbu prijave izveli su lokalni studenti poslijediplomskog studija (Sveučilište Klaipeda ili Sveučilište Rostock) s različitim znanstvenim iskustvom. U Neringi je u rujnu 2012. radilo pet grupa (25 učenika), a četiri grupe u Warnemündeu u siječnju 2013. (20 učenika). Svaka skupina imala je pet članova: dvoje je procjenjivalo ekološke pokazatelje, a po jedna osoba procjenjivala je društvene, ekonomske i upravljačke pokazatelje. Svaka grupa imala je nekoliko članova s dobrim lokalnim znanjem. Učenici su dobili priručnike nekoliko dana prije prijave. Nakon uvoda i praktičnih vježbi, grupe su imale oko jedan cijeli dan za provedbu primjene indikatora.

Vježba je provedena s javno dostupnim informacijama na Internetu, nadopunjenim nekoliko telefonskih intervjuja s lokalnim stručnjacima. Učenici su sami odlučivali kome će se obratiti i koje će dodatne izvore koristiti. Sljedećeg dana grupe su interno raspravljale o rezultatima, prezentirale rezultate ostalim učenicima i pružile detaljne povratne informacije. Ukupno raspoloživo vrijeme za prijavu bilo je otprilike jedan radni tjedan za jednu osobu. Ideja nije bila primijeniti znanstveno najispravniju metodologiju primjene, već testirati pokazatelje u najrealnijim uvjetima. Pokazatelji su namijenjeni samoprocjeni u općinama. Razina obrazovanja i lokalno poznavanje učenika, kao i raspoloživo vrijeme predstavljaju realne uvjete prijave za tipične općine. Dodijeljeno vrijeme određeno je na temelju odgovora predstavnika općina i lokalnog turističkog sektora na radionici o pokazateljima održivosti u Warnemündeu. Za Warnemünde se također dogodila detaljnija prijava. Mlađi znanstvenik uključen u rad na projektu SUSTAIN proveo je dva puna radna tjedna u razdoblju od dva mjeseca da provede aplikaciju, koristeći internet, službenu statistiku, literaturu i dodatne telefonske razgovore s lokalnim stručnjacima.

### **3.3 STRATEŠKO PLANIRANJE ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA U OBALNIM PODRUČJIMA**

‘U najširem smislu, ”strategija” može se definirati kao dogovoreni napor u definiranju vizije budućnosti nekog prostora, ekosustava ili ljudske aktivnosti te mjera i aktivnosti za ostvarenje dogovorenih strateških ciljeva.’<sup>5</sup>

#### **3.3.1 Princip i opći ciljevi**

Turizam je jedna od mnogih djelatnosti u obalnom području koje zahtijevaju planiranje i koordinaciju. Strateško planiranje je proces identificiranja ciljeva te definiranja i evaluacije metoda za njihovo postizanje. Strateško planiranje uzima u obzir sve turističke resurse, organizacije, tržišta i programe unutar destinacije. Strateško planiranje također uzima u obzir ekonomske, ekološke, društvene i institucionalne aspekte razvoja turizma. Strateško planiranje je proces “korak po korak” s određenim ciljevima i krajnjim proizvodima koji se mogu implementirati i evaluirati.

---

<sup>5</sup> MedPartnership- Strategija upravljanja morskim okolišem i obalnim područjem RH, str. 4

Pojednostavljeno, to je proces kojim gledamo u budućnost, oslikavamo tu budućnost na temelju trenutnih trendova i ciljeva koje sami sebi postavljamo te utječemo na sile koje će utjecati na nas. Govori vam gdje ste, kamo želite ići, kako želite stići tamo, kada želite stići, tko će obaviti posao i koliko ste spremni platiti. Strategija održivog razvoja turizma je korištenje imovine kroz dugoročno planiranje i razvoj kako bi se osigurao uspjeh. Suprotno drugim sektorima (prostorno planiranje, na primjer) strateško planiranje održivog razvoja turizma u obalnim područjima je kratkoročnije i obično gleda tri do pet godina unaprijed, ali može doseći najviše deset godina. Na temelju održivih turističkih pokazatelja očitava određeni tijek o tome kakva će turistička destinacija biti tih godina.

Ciljevi strateškog planiranja uključuju razumijevanje njegovih koristi, razumijevanje proizvoda strateškog planiranja i učenje ključeva uspješnog planiranja i provedbe. Mnoge turističke destinacije većinu svojih napora upravljanja i planiranja provode reagirajući na neočekivane promjene umjesto da ih predviđaju i pripremaju se za njih. To se zove upravljanje krizama. Konkretna i održiva alternativa kriznom upravljanju je proces koji se naziva strateško planiranje.

Opći ciljevi procesa strateškog planiranja za održivi razvoj turizma mogli bi se definirati na sljedeći način:

- Pomoć zajednicama da shvate širu sliku svoje turističke industrije i prepoznaju svoje snage, slabosti, prilike i prijetnje;
- Natjerati zajednice da se usredotoče na “kamo žele ići” i “kako će tamo stići” u smislu postavljanja ciljeva i ciljeva te formuliranja akcijskih planova;
- Naglasiti potrebu da projekti održivog turizma budu tržišno vođeni;
- Pomoći identificirati, organizirati i mobilizirati resurse za olakšavanje projekata i aktivnosti;
- Natjerati zajednice da planiraju kratkoročno, srednjoročno i dugoročno;
- Pomoć u određivanju prioriteta u svjetlu oskudnih resursa;
- Navedite prekretnice (ciljeve) za pomoć pri praćenju i evaluaciji učinka;
- Dodijeliti odgovornost određenim akcijama i time olakšati provedbu strateških planova itd.

### 3.3.2 Faze strateškog planiranja

#### 3.3.2.1 Odluka o početku strateškog planiranja

Prije početka procesa moramo definirati "objekt" planiranja i uvesti koncept "odredišta". Beirman daje vrlo jednostavnu definiciju navodeći da je destinacija "... zemlja, država, regija, grad ili grad koji se prodaje ili se prodaje kao mjesto koje turisti mogu posjetiti"<sup>6</sup>. Bez obzira na to koji geografski opseg netko pripisuje terminu Destinacija, Odredište je proizvod koji se mora plasirati svojim potrošačima. Vodstvo javnog sektora mora postići dogovor i definirati pristup za pokretanje svoje inicijative planiranja. Dokumentirani sporazum o planiranju trebali bi izraditi i potpisati lokalni guverneri.

Lokalna uprava također bi se trebala obvezati da će se aktivno uključiti, osigurati ljudske i financijske resurse, ukloniti prepreke i pratiti napredak kako bi osigurala rezultate. U nastavku su navedeni neki od uobičajenih razloga za početak procesa strateškog planiranja održivog razvoja turizma u obalnim područjima:

- Mnoge zrele turističke destinacije pokazuju simptome propadanja: propadanje okoliša, "masovljenje" turističkih naselja, postupni gubitak prestiža destinacije i lošija kvaliteta posjetitelja. U svim tim destinacijama uočeno je da je gubitkom atraktivnosti turističkog sektora ugrožen lokalni razvoj;
- Prije ili kasnije dionici koji se bave turizmom, ako su srednjoročno i dugoročno orijentirani, shvate da njihov "kapital" nisu samo njihova ulaganja i infrastruktura, već i prirodno i kulturno okruženje. Stoga počinju razmišljati o razvoju turizma na održiviji način;
- Jedna od najčešćih motivacija za planiranje turizma je proširenje turističkog razdoblja, ako je moguće, ravnomjerno tijekom cijele godine;
- Razvoj dugoročne metodologije, koja znanstveno analizira turistički sektor, a u isto vrijeme uključuje dionike u proces, kako bi se olakšala i osigurala formulacija i provedba učinkovitog plana održivosti turizma.

Proces donošenja odluka treba uključiti administrativni sektor, privatni sektor i obične građane. Također, kako ne bi bio slab proces, proces donošenja odluka treba biti podržan snažnom političkom voljom. Definirat će se projektni tim koji će provesti proces. Projektni tim će uključivati interno osoblje, odnosno službenike administracije Destinacije kao i vanjske konzultante.

#### 3.3.2.2 Konsenzus o Izjavi o viziji

Nakon što lokalni donositelji odluka donesu odluku o započinjanju procesa planiranja, mora se definirati Vizija održivog razvoja turizma za turističku destinaciju, odnosno Izjava o viziji koja se bavi strateškim pitanjima upravljanja i razvoja turizma u područjima destinacije.

---

<sup>6</sup> Ivica Trumbić- Sustainable coastal tourism, An integrated planning and management approach, str. 45

Mora se osigurati da je vizija jednostavna i jasna stvarajući strateški dokument, koji je dobro fokusiran, lak za čitanje i razumijevanje te dobro distribuiran. Vizija mora definirati kamo Odredište želi ići u budućnosti. Odražava optimističan pogled na budućnost Destinacije.

Vizija općenito znači predviđanje, ugodan i maštovit razvojni plan. Postavlja naše ciljeve, naše ciljeve i potiče nas da se posvetimo odabranom smjeru djelovanja na discipliniran i koordiniran način.

Vizija mora uključivati opće ciljeve. Neki od ciljeva i načela koje treba uzeti u obzir u viziji održivog razvoja turizma u obalnim područjima su:

- Kamo želimo ići?
- Koje su strategije potrebne?
- Vizija održivog razvoja turističke destinacije (Izjava o viziji)
- Gdje je Destinacija sada?
- Koji su prioriteti za odredište?

Izjava o viziji korisna je jer promiče sudjelovanje dionika i usmjerava energiju Destinacije. Vizija uspostavlja pogled "šire slike" za Odredište, ilustrirajući jasne i važne ciljeve. Izjava o viziji trebala bi izraziti jasan pogled na to kako će se ograničeni prirodni resursi na kopnu i moru dodijeliti dugoročno, što je bitno za strategiju održivog razvoja turizma za destinaciju. Izjava o viziji također treba spomenuti dugoročno korištenje zemljišta, obalnog područja i proširene gospodarske zone kao ključne elemente okoliša na makro razini bitne za održivost. Izjava o viziji definira se nakon opsežnih konzultacija sa svim relevantnim dionicima Destinacije, posebice uzimajući u obzir poziciju lokalne zajednice.

Izjava o viziji bit će u obliku nacrtu koji će u javnu raspravu iznijeti načela koja će služiti kao vodič svim sektorima društva, uključujući vladu, o održivom korištenju okoliša. Izjava o viziji baviti će se stvarima kao što su zadržavanje nosivosti ekosustava, minimiziranje iscrpljivanja neobnovljivih resursa, osnaživanje zajednica da se brinu o svom okolišu i integriranje okoliša u razvojno odlučivanje.

### *3.3.2.3 Inicijalna analiza Destinacije*

Prvi korak početne analize je definiranje granica odredišta. Drugim riječima, definicija "cilja" procesa strateškog planiranja. Za definiranje granica Destinacije ključno je odrediti homogena područja razvoja turizma. Općenito, izbor administrativnih granica pojednostavljuje proces strateškog planiranja. Provođenje početne analize treba biti potpomognuto, vođeno i praćeno koherentnim skupom pokazatelja. Pokazatelji su ključni za mjerenje utjecaja na različitim razinama. Izbor indikatora trebao bi ovisiti o ciljevima analize i drugim parametrima kao što su ograničenja indikatora, dostupnost podataka, laka „razumljivost“, robusnost itd.



Početna analiza se provodi u tri koraka koji će biti opisani u nastavku po redu:

- Analiza različitih komponenti Odredišta koje se smatra predloženim sustavom
- Analiza razvoja turizma;
- Definicija početnog stanja.

a) Osnovne podatke o odredištu treba saznati lokalno, uz uključenje svih lokalnih izvora informacija. Teritorij i informacijska ljestvica trebaju biti koherentni kako bi se dala ispravna definicija proučavanog teritorija posebnim osvrtom na turističke, demografske, ekološke i socio-ekonomske aspekte. Ova se analiza temelji na informacijama dobivenim putem pokazatelja. Za početnu pripremu analize bilo bi osobito korisno ako su svi podaci organizirani u Geografski informacijski sustav (Geographic Information System, GIS). Komponente koje opisuju Odredište kao sustav mogu biti:

- Fizičko-ekološki
- Društveno-kulturni
- Političko-ekonomski

Fizičko-ekološka komponenta: “fiksni” dio ove komponente odnosi se na asimilacijski kapacitet prirodnih sustava. Ovim se kapacitetima ne može lako manipulirati ljudskim postupcima, a u mjeri u kojoj se te granice mogu ocijeniti, moramo ih poštivati i pridržavati se. Analiza uzima u obzir ekološku (klima, bioraznolikost itd.) i fizičko-infrastrukturnu (kapacitet proizvodnje energije, kapacitet u vodnim resursima i sl.) komponente. “Fleksibilni” dio ove komponente odnosi se na infrastrukturne sustave i njihove kapacitete, kao što su vodoopskrba, kanalizacija, električna energija, transport, zbrinjavanje krutog otpada itd. Fleksibilni su jer bi se njihov kapacitet mogao proširiti ako dođe do ulaganja.

Sociokulturna komponenta: Ovaj skup se odnosi na društvene aspekte koji su važni za lokalne zajednice, budući da su usko povezani s razvojem turizma. Dio se može izraziti kvantitativno, ali većina aspekata bi bila izražena kvantitativno, što zahtijeva socio-psihološki pristup. Društvena procjena velikim dijelom ovisi o vrijednosnim prosudbama, kako lokalne zajednice (razina tolerancije), tako i turista (kvaliteta doživljaja posjeta). Metoda kontingentne evaluacije mogla bi biti vrlo koristan alat za procjenu subjektivnih aspekata.

Političko-ekonomska komponenta: Odnosi se na sposobnost upravljanja razvojem turizma i njegovim utjecajima na lokalnu gospodarsku strukturu, aktivnosti itd., kao i na njegovu sposobnost da se natječe s drugim sektorima. Uključena su i institucionalna pitanja u mjeri u kojoj uključuju lokalne kapacitete za upravljanje turizmom. Ova analiza također može biti potrebna kako bi se odrazila različitost vrijednosti, stavova unutar lokalne zajednice u pogledu turizma.

b) Osnovni cilj analize razvoja turizma je pretvoriti složene statističke podatke u lako dostupne i sveobuhvatne turističke informacije koje također sadrže grafički prikaz grafikona. Prospekt procjenjuje trenutni status obalnog turizma u Destinaciji i identificira mogućnosti i ograničenja za njegov održivi razvoj. Analiza se također fokusira na razumijevanje modela životnog ciklusa turističkog područja.

Izvješće, kao rezultat analize, može se podijeliti u tri dijela:

1. Opći prikaz lokalnog turizma
2. Ključne komponente lokalnog turizma
3. Pregled institucionalnog i političkog okvira.

U prvom dijelu daje se opći pregled obalnog turizma - njegovih sastavnica, obilježja te nacionalnih i međunarodnih trendova na turističkom tržištu. Koncepti predstavljeni u prvom dijelu služe kao okvir za analizu trenutnog stanja obalnog turizma, predstavljenog u drugom dijelu. Ovaj dio usredotočuje se na ključne komponente obalnog turizma i identificira specifična pitanja i ograničenja koja treba riješiti. U ovom dijelu bit će prikazani potencijalni utjecaji turizma na gospodarstvo i društvo. Ovaj dio mogao bi završiti identifikacijom područja obale koja imaju najveći potencijal da postanu uspješne turističke destinacije. Treći i posljednji dio daje pregled institucionalnog i političkog okvira koji trenutno upravlja sektorom obalnog turizma. Izvješće će završiti kratkim opisom trenutno aktivnih inicijativa koje se odnose na razvoj obalnog turizma u zemlji.

c) Početno stanje predstavlja stanje Odredišta na početku procesa strateškog planiranja. Mora se smatrati "fotografijom" interakcije između razvoja turizma i stanja okoliša destinacije. Početna država treba biti predstavljena kroz pokazatelje održivog turizma. Početna država će pružiti sve informacije za izgradnju prospektivnog pristupa razvoju Odredišta. Mora se definirati korištenjem svih dostupnih izvora informacija uključujući širok raspon lokalnih dionika.

#### *3.3.2.4 Procjena nosivosti turizma*

Prirodni i umjetni resursi imaju ograničene kapacitete za asimilaciju rasta i povezanih utjecaja. Za procjenu kumulativnog utjecaja razvoja na te resurse preporučuje se korištenje analitičkih alata kao što je Procjena nosivosti turizma (Tourism carrying capacity assessment, TCCA). Analiza nosivosti procjenjuje sposobnost fizičke infrastrukture odredišta (kao što su ceste, postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda, općinski bazeni, itd.), prirodnih resursa (kao što su vodonosnici, površinska vodna tijela ili obalna ušća) ili društvenih resursa (lokalno stanovništvo prihvaćanje) apsorbirati turistički rast i povezani fizički razvoj bez degradacije. Nakon početne analize, TCCA će nam pomoći da razumijemo interakciju između razvoja turizma i glavnih komponenti destinacije.

Razumijevanje nosivosti ili ograničenja resursa destinacije može biti učinkovita metoda za prepoznavanje područja destinacije koja su prikladna za razvoj turizma. Također je točna i suprotna tvrdnja: kada se utvrdi nosivi kapacitet nekog resursa, lokalna uprava može revidirati svoje planove, politike i propise kako bi osigurala da se nosivi kapaciteti ne prekorače. Analiza

će se temeljiti na potpunom poznavanju sustava Destinacije koji je namijenjen kao njeni kapaciteti za održavanje i daljnje povećanje razvoja turizma.

Mogu se prepoznati dvije različite skupine kapaciteta:

(a) Konstantno:

- Ekološki kapacitet
- Komponenta prirodnih resursa ("fiksna") fizičko-ekološkog kapaciteta.

(b) Fleksibilno:

- Infrastrukturna komponenta ("fleksibilna") fizičko-ekoloških kapaciteta
- Socio-kulturni kapacitet
- Političko-ekonomski kapacitet.

Pristup usvojen u planiranju održivog razvoja turizma nužno vodi do sljedećih razmatranja:

- Stalni kapaciteti su fiksni, ne obnovljivi i početna su točka koju treba poštivati svaki budući projekt razvoja turizma
- Fleksibilni kapaciteti moraju biti povezani s trenutnim uvjetima na destinaciji kako bi se definirali održivi obrasci.

“Turistički kapacitet nosivosti” može se smatrati rezultatom zbroja različitih kapaciteta (ekoloških, fizičkih, socio-kulturnih i političko-ekonomskih). Turistički kapacitet nosivosti se odnosi na broj ljudi koji se mogu uzdržavati na određenom području u granicama prirodnih resursa, a da se ne degradira ekološko, fizičko, socio-kulturno i političko-ekonomsko okruženje za sadašnje i buduće generacije. Opis različitih nosivih kapaciteta koji se moraju utvrditi za definiranje procjene turističkog kapaciteta prikazan je u sljedećim odlomcima.

Ekološki kapacitet: Najjednostavnije rečeno, ovo je mjera populacije koju ekosustav može održati. Također se može podijeliti na druge kapacitete. Ekološki kapacitet nosivosti može se definirati kao stres koji ekosustav može izdržati, u smislu promjene broja posjetitelja ili aktivnosti, prije nego što se neprihvatljivo utječe na njegovu ekološku vrijednost. Ovakav pristup postavlja teško pitanje definiranja ekološke vrijednosti i što predstavlja neprihvatljivu promjenu. Može se definirati i kao mjera gubitka biološke raznolikosti na području zbog razvoja turizma. Ekološki kapacitet može se izraziti kao:

- Postotak zaštićenih prirodnih područja
- Postotak umjetnosti obalnih područja
- Postotak ugroženih vrsta
- Kvaliteta okoliša (kvaliteta morske vode, kakvoća riječne i jezerske vode, kvaliteta tla, itd.)

Fizički kapacitet nosivosti: Ovo je mjera prostornih ograničenja područja i često se izražava kao broj jedinica koje područje može fizički primiti. Fizička nosivost izravno je povezana s infrastrukturom prisutnom na tom području, na primjer, brojem raspoloživih parkirnih mjesta u smislu automobilskih jedinica itd. Fizička nosivost također se odnosi na prirodne resurse koji su dostupni i kompatibilni s razvojem turizma. . Izražavat će se u smislu: kapaciteta pitke vode, kapaciteta pročišćavanja otpadnih voda, kapaciteta proizvodnje obnovljive energije, kapaciteta obrade krutog otpada itd. Određivanje fizičke sposobnosti za određene djelatnosti može, međutim, postati problematično kada se uvedu subjektivni elementi.

Društveno-kulturna nosivost: Zagušenost je važan problem upravljanja u masovnim turističkim mjestima. Kapacitet društvenog nositelja usredotočen je na percepciju gužve od strane stanovnika i posjetitelja, a namijenjen je za toleriranje maksimalnog broja posjetitelja (Maximum number of visitors, MNV). U slučaju sukoba između toleriranog MNV stanara i toleriranog MNV posjetitelja, kreator politike mora posredovati. Kulturni aspekti moraju se uzeti u obzir u smislu gubitka kulturnih vrijednosti: lokalnog identiteta i tradicije, lokalnih navika itd.

Politički i ekonomski nosivi kapacitet: Ovo je organizacijska sposobnost destinacije da koordinira i usmjerava lokalno upravljanje turizmom kroz održivi put i integraciju međunarodnih (EU, UNEP, UNWTO, itd.) direktiva. Također se nastoji definirati stupanj do kojeg se područje može promijeniti prije nego što se nepovoljno utječe na gospodarske aktivnosti koje se odvijaju u tom području. Može se promatrati kao mjera za to kako turizam, i pozitivno ili negativno, može utjecati na druga gospodarstva prisutna u tom području. Stoga pokušava izmjeriti promjene u ekonomskim terminima. Osim toga, potrebno je uzeti u obzir sposobnost destinacije da ekonomski održi daljnji razvoj turizma.

Turistički kapacitet obalnog područja procijenjen prema bilo kojem od gore navedenih kapaciteta uvelike ovisi o prirodi obalnog odredišta.

### *3.3.2.5 Definicija osnovnog scenarija*

Europska agencija za okoliš (The European Environmental Agency, EEA) opisuje osnovni scenarij (također poznat kao "referentni" ili "benchmark" ili "neintervencijski" scenariji) kao scenarij koji prikazuje buduće stanje društva i/ili okoliša u kojem nema novih politika zaštite okoliša. implementiraju se osim onih koje su već danas u pripremi; ili u kojima te politike nemaju vidljiv utjecaj na pitanja koja se analiziraju.

Osnovni scenarij priprema se analizom i procjenom potencijalnog razvoja Destinacije u razdoblju od deset budućih godina s obzirom na rezultate provedbe sadašnjih politika i njihove rezultate. Učinak trenutnih politika na nosivost Destinacije procjenjuje se korištenjem pokazatelja održivog turizma koji se odnose na svaku komponentu (ekološka, fizička, sociokulturna i političko-ekonomska).

Što se tiče nosivosti, u opisu Polaznog scenarija razvoja turizma je potrebno biti svjestan gornje i donje granice nosivosti. Zatim će biti opisan osnovni scenarij povezujući sve vrijednosti koje pretpostavlja svaki indikator koji predstavlja bijelu liniju. Ako je linija uključena u raspon održivosti, može se potvrditi da je osnovni scenarij „održiv“ za te specifične pokazatelje i kapacitete.

### *3.3.2.6 Izrada scenarija alternativnog razvoja turizma i odabir održivog scenarija (Sustainable scenario, SS)*

Ova faza ima za cilj identificiranje scenarija razvoja alternativnog turizma za razvoj destinacije. Svi scenariji bit će osmišljeni korištenjem indikatora održivog turizma i procjene u Osnovnom scenariju. U ovoj fazi birat će se najbolja opcija između različitih potencijalnih scenarija razvoja turizma u obalnom području. Alternativni scenariji za razvoj turizma razmatrat će vremensku skalu od deset godina. Alternativni scenariji se moraju posebno razraditi, a zatim ispitati kako bi se došlo do onog koji je najprikladniji za to konkretno obalno područje.

Alternativni scenariji trebali bi se koristiti za opisivanje različitih razvojnih opcija i povezane evolucije održivosti u Destinaciji, ali kako bi se izbjegle beskonačne vježbe, bit će opisana još samo dva scenarija, osim osnovnog scenarija: (i) "konzervativni" s naglaskom na očuvanju resursa i strogim propisima za razvoj turizma; i (ii) "liberalni" s manje ograničenja za razvoj turizma.

Bitan uvjet za uspjeh cijelog Procesu strateškog planiranja je uključivanje lokalnih dionika u ovu fazu. Trebalo bi organizirati participativnu radionicu s najreprezentativnijim dionicima. Alternativne scenarije predložiti će različiti akteri, o njima će se raspravljati i odabrati za procjenu u sljedećoj fazi od strane tima za koordinaciju projekta.

Nakon definiranja osnovnog scenarija i najmanje dva alternativna scenarija, projektni tim će prikupiti podatke o ključnim pokazateljima održivog turizma. Nakon dodavanja podataka, projektni tim će razviti model razvoja turizma destinacije za svaki scenarij u razdoblju od deset godina. Scenariji će predvidjeti utjecaje na razvoj turizma na temelju povijesnih i trenutnih aktivnosti planiranja destinacije. Svaki od alternativnih scenarija će se zatim uspoređivati s osnovnim scenarijem i međusobno.

Procjena kapaciteta turističke destinacije vrlo je dinamičan proces, a ažurira se kroz kontinuirano prikupljanje podataka i kroz konzultacije s lokalnim akterima i tržištem. Da bi se definirao održivi "obras" turističkog razvoja, potrebno je uzeti u obzir različite čimbenike, koji kroz složeni proces moraju dovesti do konačnog scenarija, odnosno održivog scenarija (SS). To bi trebao biti zbroj znanstvenih analiza, preferencija koje izražavaju lokalne zajednice, političkih strategija, općih i lokalnih.

Održivi scenarij (SS) za razvoj turizma obalne destinacije bit će izbor između alternativnih scenarija ili sinteza najboljih opcija koje rezultiraju ovim scenarijima. SS, teoretski, zadovoljava sve nosive kapacitete Odredišta, zauzimajući mjesto između maksimalnog i minimalnog definirano praga. Opći cilj SS-a je usklađivanje lokalne situacije s regionalnim i nacionalnim interesima i postizanje održivog upravljanja resursima koji su turistima privlačni, s planiranim turističkim aktivnostima od stajališta tržišta i profila turističkog proizvoda te uz poštivanje ograničenja postavljenih s obzirom na okolišne, socio-kulturne, ekonomske i političke aspekte. SS ima za cilj identificirati “poziv” teritorija u pogledu mogućnosti turističkog razvoja (prekvalifikacija postojeće ponude, nova turistička ulaganja i sl.) korištenjem informacijskih baza koje su prethodno raspolagane analizom kvantitativnih i kvalitativnih podataka.

### *3.3.2.7 Strategija održivog turizma*

Kao izravan rezultat prethodnih faza, a posebno definiranja Održivog scenarija razvoja turizma, definirat će se Strategija održivog turizma u obalnom području. Ako se želi postići održivi turizam, uvijek je poželjno da se skup ciljeva održivog razvoja turizma razvije ili kao skup različitih turističkih ciljeva ili još bolje da sve razine i područja oblikovanja strategije integriraju turističke direktive u svoj proces donošenja odluka.

Strategija održivog turizma destinacije mora artikulirati dugoročne ciljeve korištenja zemljišta u skladu s drugim razvojnim ciljevima lokalne samouprave i kroz ICZM pristup mora imati za cilj postizanje prave ravnoteže između konkurentnih potreba za korištenjem zemljišta u šumarstvu, ribarstvu, poljoprivredi, turizmu, industrija, prometna infrastruktura, zbrinjavanje otpada i naseljavanje ljudi. Važno je da Strategija bude dosljedna u svom općem cilju i usmjerenju, te da se lako integrira s drugim područjima politike. Moraju se uspostaviti horizontalne (s drugim područjima politike) i vertikalne (unutarnje) veze.

Strategija mora pomoći u koordinaciji aktivnosti lokalne samouprave u vezi s održivim razvojem turizma, a istovremeno dopustiti upraviteljima destinacije da preuzmu vodeću ulogu podržavajući potrebe turista, stanovnika i turističkih poduzeća odgovarajućim zakonima i administracijom. Za procjenu napretka u postizanju ciljeva tijekom dugoročnog razdoblja koristili bi se specifični strateški kriteriji učinka, na primjer: postotak zemljišta dodijeljenog poljoprivredi, turističko naselje i industrija, ciljani održivi prinosi iz ribarstva i šumarstva, udio zemljišta i obalnih područja izdvojenih kao zaštićena područja, populacije odabranih vrsta divljih životinja itd. Za svaki od kopnenih sektora (slatka voda, poljoprivreda, čvrsti otpad, obalno područje, poljoprivreda, biološka raznolikost, itd.) te obalni i morski sektori na moru (ribarstvo, turizam, tekući otpad itd.) razne opcije istražiti će se za upravljanje resursima i odabrati opcije uzimajući u obzir financijska, politička i druga ograničenja te željeni rezultat.

Glavni rezultat definiranja održivog scenarija je postavljanje ciljeva za destinaciju na temelju njezine vizije, kako je definirano na samom početku procesa strateškog planiranja. Cilj je dugoročni cilj za određeno razdoblje. Mora biti konkretan i realan.

Dugoročni ciljevi postavljeni kroz strateško planiranje pretvaraju se u aktivnosti koje će osigurati postizanje cilja kroz operativno planiranje. Ciljeve treba testirati na njihovu opću primjenjivost i doprinos širokim ciljevima koji se odnose na sveukupni održivi razvoj s posebnim osvrtom na:

- Uštedu energije i vode
- Zapošljavanje
- Ekonomski rast
- Infrastrukturni planovi
- Očuvanje okoliša i resursa
- Urbanu i ruralnu revitalizaciju
- Očuvanje baštine
- Zaštitu potrošača
- Dobrobit zajednice
- Otvaranje poslovanja, itd.

Cilj je određeni korak, prekretnica, koja vam omogućuje postizanje cilja. Postavljanje ciljeva uključuje kontinuirani proces istraživanja i donošenja odluka. Poznavanje odredišta i šira upotreba TCCA alata vitalna je početna točka u postavljanju ciljeva. Ciljevi moraju biti:

- Fokusirani na rezultat, a ne na aktivnost
- Dosljedno
- Specifično
- Mjerljivo
- Vezano za vrijeme
- Dostižno.

Turistički ciljevi trebaju biti proizvod sudjelovanja dionika i prepoznati složenost razvoja i upravljanja turizmom. Politički prioriteti, zahtjevi gospodarskog razvoja i pritisci turističkog privatnog sektora (strani ulagači, turoperatori) uvelike će utjecati na ono što se događa u procesu održivog razvoja. Treba jasno artikulirati i razumjeti ulogu koju bi turizam trebao imati u lokalnom razvoju. Službenici odgovorni za gospodarski razvoj, zaštitu okoliša i turizam samo su primjeri u kojima se susreću ili bi se trebala susresti strategija i područja donošenja odluka. Nakon definiranja Strategije s ciljevima i zadacima održivog razvoja turizma, potrebno je formulirati Akcijski plan i konkretne projekte temeljene na istoj Strategiji.

#### *3.3.2.8 Formuliranje strateškog akcijskog plana*

Nakon što su ciljevi i zadaci definirani, potrebno je pripremiti akcijski plan utemeljen na strategiji, koji je realan i koji se može provesti. Strateški akcijski plan specificira akcije potrebne za postizanje svakog od povezanih ciljeva i zadataka, tko će dovršiti svaku akciju, prema kojem vremenskom okviru i po kojoj cijeni. Strateški akcijski plan temelji se na dugoročnoj strategiji i revidira se jednom godišnje.

Formuliranje akcijskog plana znači prikazivanje načina na koji će se svaki strateški cilj postići i osiguravanje da je svaki relevantni donositelj odluka i dionik Destinacije povezan s određenom akcijom koja doprinosi općem cilju. Strateški akcijski plan, u cjelini, trebao bi opisati kako će se ciljevi provoditi, specificirajući odnos Plana s političkom i administrativnom organizacijom Destinacije.

Format Akcijskog plana ovisi o prirodi i potrebama glavnih donositelja odluka i drugih dionika. Akcijski plan treba navesti:

- Ciljevi koji se trebaju postići
- Kako svaki cilj doprinosi strateškim ciljevima destinacije
- Koji se konkretni rezultati (ili ciljevi) moraju postići da bi se, ukupno, postigao cilj za Odredište
- Kako će se ti rezultati postići
- Kada će rezultati biti postignuti (ili rokovi za svaki cilj), itd.

Kako bi se ispunili različiti zahtjevi za održivi razvoj turizma, potrebno je riješiti niz pitanja i poduzeti konkretne akcije na lokalnoj i regionalnoj razini. Pozornost je također potrebno posvetiti različitim modalitetima za provedbu tih akcija, kao i razvoju strategija za provedbu Strateškog akcijskog plana u određenom vremenskom okviru i mobilizaciji resursa. U tu svrhu moraju se uzeti u obzir sljedeća pitanja:

- Identificirati odgovornosti za djelovanje: kroz Akcijski plan dodijeliti odgovornost za specifične akcije odgovarajućim partnerima.
- Odraziti i utjecati na regionalne/nacionalne strategije: treba se pobrinuti da pristup odražava lokalne, nacionalne i regionalne strategije o održivom turizmu i očuvanju prirode. Svojim radom treba nastojati utjecati na politiku, zakone i postupke na ovim višim razinama.
- Utjecati na politike planiranja korištenja zemljišta: treba se pobrinuti se da politike kontrole i utjecaja na oblik razvoja turizma i promicanja očuvanja budu blisko integrirane u zakonsko zakonodavstvo o planiranju za to područje i lokalni plan upravljanja za Destinaciju.
- Koristiti niz izravnih radnji, poticaja i kontrola: treba uključiti radnje koje će izravno poduzeti kreatori politike odredišta, kao i poticaje i kontrole drugih. Koristiti relevantne lokalne i regionalne zakone i mjere kao što su financijski poticaji, kontrole planiranja, oznake i nagrade. Uključiti korektivne mjere i radnje za ispravljanje problema, kao i traženje novih prilika.



### 3.3.2.9 Implementacija strateškog plana

Provedba Strateškog akcijskog plana zahtijeva raznolik i genijalan pristup rješavanju problema. Mora se definirati Koordinacijski tim (uključujući interno osoblje uprave). Koordinacijski tim trebao bi uključivati ne samo sadašnje osoblje nego i osoblje koje je u prošlosti radilo u upravi kako bi iskoristili svoje iskustvo i stručnost. Osim toga, Koordinacijski tim trebao bi uključiti ključne donositelje odluka u Destinaciji. Učinkovita provedba preporučenih radnji u Strateškom akcijskom planu zahtijeva jasno definirane uloge dionika, kulturu suradnje i zajedničku predanost ostvarenju vizije. Središnju ulogu imat će turistički privatni sektor, dok Koordinacijski tim mora imati kapacitet da ga kontinuirano uključi u proces. Identificiranje strateških pravaca i prioriteta također će djelovati kao katalizator za ulaganja privatnog sektora.

Provedba može uključivati jednogodišnje aktivnosti kao i dugoročne aktivnosti. O svakoj radnji koju treba izvršiti treba postaviti sljedeća pitanja:

- Koja je podrška lokalne samouprave potrebna za provedbu Akcijskog plana?
- Jesu li svi ciljevi, ciljevi i predložene radnje u skladu s regionalnim, nacionalnim i međunarodnim zakonima?
- Kako će se Strateški akcijski plan upoznati s javnošću?
- Koliko će koštati provedba ovog plana?
- Postoje li alternativni načini podrške ovom planu?

Strateški akcijski plan trebat će desegregaciju kako bi se različite potrebe za resursima - zemljište/voda, radna snaga i kapital, sagledale u njihovim prostornim, vremenskim, financijskim, infrastrukturnim i društvenim međusobnim odnosima. Dodatno razmatranje je vjerojatni utjecaj sila izvan područja odredišta, posebno utjecaj odluka međunarodnih zračnih prijevoznika koji opslužuju regiju i međunarodnih turoperatora koji olakšavaju dolazak turista. Koordinacijski tim treba imati na umu da će se rijetko kada svi godišnji planovi provedbenih aktivnosti ostvariti. To bi trebalo razmotriti tijekom sjednica planiranja za sljedeću godinu. Evaluacija uspješnosti provedbe Strateškog akcijskog plana u postizanju planiranih ciljeva i zadataka mjeri se praćenjem informacija i evaluacijom tih informacija u odnosu na ključne pokazatelje uspješnosti.

### 3.3.2.10 Praćenje i pregled

Vrlo je korisno ugraditi sustave praćenja i evaluacije u napore planiranja. Praćenje je ključni korak u uspjehu strateškog planiranja procesa održivog razvoja turizma. Praćenje napretka u provedbi Strateškog akcijskog plana i redovito ocjenjivanje uspješnosti Plana u ispunjavanju njegovih ciljeva i zadataka jamstvo je uspješnog procesa planiranja. Strategija održivog turizma i s njom povezani strateški akcijski plan općenito se moraju prilagoditi tijekom vremena zbog promjenjivih ciljeva, promjenjivih uvjeta na tržištu i nepredviđenih učinaka. Potreban je redoviti nadzor kako bi se vidjelo da li pružanje informacija planerima doista čini razliku za njih, kao i za druge korisnike i pomaže u rješavanju ključnih problema, te kako bi se utvrdilo je li se priroda problema u području promijenila. U fazi praćenja, indikatori se koriste kao središnja komponenta procesa.

Korištenje pokazatelja održivog turizma ima za cilj pružiti stalnu evaluaciju, što Koordinacijskom timu omogućuje razumijevanje:

- Koje su aktivnosti na dnevnom redu dionika?
- Koje su već osmišljene?
- Koje su već u fazi implementacije?
- Koje su financirane?
- Koji su gotovi?

Proces praćenja strogo ovisi o prethodnim fazama plana, a posebno o dobrom odabiru od početka, pokazatelja održivog turizma. Uspostavljanje sustava odgovornosti i mehanizma za mjerenje napretka apsolutni je prioritet, a to se može postići korištenjem pokazatelja održivog turizma.

Poduzeti pregled cijelog procesa strateškog planiranja znači usporediti stvarne rezultate s očekivanjima. Kad god se donese odluka ili radnja, važno je zapisati što se očekuje da će se dogoditi. Rezultati se moraju revidirati u redovitim intervalima i uspoređivati s očekivanjima. Ova analiza mora se koristiti kao vodič za jačanje snaga i uklanjanje slabosti, kao i za sljedeći krug postavljanja ciljeva i zadataka. Koordinacijski tim može utvrditi jesu li prošlogodišnja kritična pitanja i ciljevi razvoja turizma (koji su odabrani za rješavanje problema) i dalje prikladni za narednu godinu. Ovo je također vrijeme da se uvjerimo da vlada destinacije slijedi pravi put kako je opisano u zacrtanim ciljevima.

I na kraju, Tim mora vidjeti je li vizija Destinacije i dalje primjerena promijenjenim uvjetima razvoja turizma ili ne. Koordinacijski tim trebao bi unaprijed odlučiti tko može pregledati nacrt plana i odgovoriti na njega. Očito će članovi Koordinacijskog tima sudjelovati u procesu revizije. Vodeće načelo sudjelovanja u Procesu strateškog planiranja je da svatko tko će pomoći u provedbi Strateškog akcijskog plana treba imati određeni doprinos u njegovom oblikovanju; uključuje li to reviziju konačnih nacrtu Plana ili ne, odluka je koja stvarno ovisi o konkretnim okolnostima.

Koordinacijski tim mora imati vodstvo u postavljanju realnog vremenskog okvira za proces pregleda i pravovremenom završetku procesa: Koordinacijski tim mora odabrati razinu pregleda prikladnu za organizaciju, dati kopije na pregled odabranim pojedincima i postavite rok za podnošenje povratnih informacija (obično je dovoljno jedan do dva tjedna). Po primitku svih povratnih informacija, Koordinacijski tim se mora dogovoriti koje predložene izmjene prihvatiti, ugraditi ih u dokument i podnijeti strateški plan cijelom upravnom odboru na odobrenje.

### **3.4 KORIŠTENJE POKAZATELJA ODRŽIVOG TURIZMA ZA PROCJENU NOSIVIH KAPACITETA TURIZMA, STRATEŠKO PLANIRANJE I SAŽETAK**

Pokazatelji pružaju značajne mogućnosti za definiranje i provedbu procesa održivog razvoja, a posebno za ocjenu nosivosti (CCA). Dokazi iz prakse pokazuju da je u nekoliko slučajeva temeljni skup pokazatelja, koji odražavaju pritiske i stanje ključnih čimbenika, korišten kao način praćenja stanja sustava i utvrđivanja kršenja ograničenja turističkog kapaciteta. Promjene bi mogle usmjeravati identifikaciju ograničenja nosivosti, koja nisu nužno definirana unaprijed. Implikacije mjerenja indikatora potrebno je ispitati u smislu ciljeva koji su definirani i osjetljivosti lokacija koje se proučavaju. To bi također moglo biti učinkovito kratkoročno, omogućavajući donositeljima odluka da se suoče sa sve većim pritiscima razvoja turizma. Ovakav pristup svjedočio je u slučajevima parkova prirode i općenito područja visoke ekološke vrijednosti. UNWTO navodi sedam prednosti korištenja dobrih pokazatelja:

- Bolje donošenje odluka - smanjenje rizika ili troškova;
- Identifikacija novih problema - omogućavanje prevencije;
- Identifikacija utjecaja - omogućavanje korektivnih radnji kada je potrebno;
- Mjerenje uspješnosti provedbenih planova i aktivnosti upravljanja - ocjenjivanje napretka u održivom razvoju turizma;
- Smanjen rizik od grešaka u planiranju - identificiranje granica i prilika;
- Veća odgovornost – vjerodostojne informacije za javnost i druge dionike turizma potiču odgovornost za njihovu mudru upotrebu u donošenju odluka;
- Stalno praćenje koje može dovesti do kontinuiranog poboljšanja - ugradnja rješenja u upravljanje.

Međutim, ne postoji idealan broj pokazatelja, ali je izazov odgovoriti na sva značajna pitanja s minimalnim mogućim brojem pokazatelja na širokom području ekonomskih, društvenih i ekoloških pitanja. Previše pokazatelja može preplaviti korisnike s previše informacija, a također može preopteretiti resurse za njihovu podršku.

Iako se planiranje razvoja obalnog turizma općenito temelji na praktičnom iskustvu, a ne na teoriji, ipak ima koristi od ovog pristupa. Proces strateškog planiranja integrira različite pristupe i alate kao što su UNEP i UNWTO 12 koji imaju za cilj održivi razvoj turizma i načela ICZM-a u horizontu dugoročnog planiranja. Uključenost dionika i sudjelovanje zajednice na razini odredišta imaju središnju ulogu. Strateška dimenzija procesa planiranja uključuje potrebu izgradnje zajedničke vizije scenarija razvoja turizma i kontinuirane procjene ishoda procesa donošenja odluka.

Predložena razina analize je turističko odredište: lokalnim se planerima preporučuje da jasno identificiraju početno stanje razvoja turizma u destinaciji kao rezultat početne analize. Rezultati takve analize pomoći će lokalnim donositeljima odluka da osmisle niz različitih potencijalnih scenarija kako bi odabrali održivi scenarij za razvoj turizma. Proces strateškog planiranja predviđa definiranje Strategije održivog turizma kako bi se budući razvoj turizma integrirao s konkurentskim gospodarskim aktivnostima. Faza utvrđivanja politike uvelike je inspirirana provedbom načela ICZM-a koji pomažu donositeljima odluka u formuliranju strateškog akcijskog plana.

Ovaj plan mora uzeti u obzir druge relevantne strategije na regionalnoj i nacionalnoj razini kako bi se razvoj turizma integrirao u širu strategiju razvoja. Konačno, provedba, praćenje i revizija cijelog Procesu strateškog planiranja predstavljaju vjerojatno najkritičnije korake procesa. Postojat će stalna potreba za prilagodbom i promjenom ciljeva i strategija, kako se mijenjaju i uvjeti scenarija. U ovoj fazi proces donošenja odluka treba biti podržan snažnom političkom voljom i računati na široki konsenzus među građanima, interesnim skupinama i drugim gospodarskim akterima. Model predstavljen u ovom poglavlju preporučuje fleksibilnu strategiju dizajna kako bi se podržale sposobnosti donositelja odluka da uzmu u obzir vanjske čimbenike u strateškom planiranju turizma za obalna odredišta.

## **4. AKCIJSKI PLAN ODRŽIVOG TURIZMA U MEDITERANSKIM OBALNIM PODRUČJIMA**

### **4.1 UVOD U PLAN**

Kako je ranije navedeno, očuvanje okoliša, kulture i lokalne tradicije te sudjelovanje ljudi aspekti su koje treba uzeti u obzir za održivi turizam. U tom smislu, turistička održivost trebala bi uključivati okolišnu, socio-ekonomsku i kulturnu dimenziju. Mediteran je oduvijek bio idealan okvir za održivi turizam; okoliš i kulturna baština koja postoji, posebice u obalnim područjima, zapravo je znatna. Ljepote ovih krajeva i danas posjećuju milijuni turista. Usprkos važnosti teme, poštujući aktualnu regulativu, nije identificiran alat posebno posvećen upravljanju turizmom. Stoga je precizno planiranje ključno za definiranje inovativnih strategija koje imaju za cilj kombiniranje prednosti s negativnim utjecajima turizma.

Ovo poglavlje predstavlja Akcijski plan održivog turizma (Sustainable Tourism Action Plan, STAP), koji nastoji kombinirati ova dva usko povezana aspekta. Zapravo, utjecaji turizma (promjena krajolika, iscrpljivanje resursa i onečišćenje zraka) događaju se upravo na turističkim destinacijama. Primjerice, tematski turizam (ruralni, prirodni,...) posebno je orijentiran na održivost, te pozitivno utječe na velike turističke pritiske (veliki broj posjetitelja, sezonske koncentracije, korištenje zagađujućih prijevoznih sredstava,...). Općenito, gore navedeni Akcijski plan ima za cilj ostvariti međunarodnu strategiju prilagodljivu lokalnim situacijama, promicati održivi razvoj na nacionalnoj razini i poticati stvaranje mreža među različitim obalnim područjima Sredozemlja. Predloženi metodološki pristup primijenjen je u Liguriji, jednoj od najposjećenijih regija na Mediteranu.

Mediteranska regija je ključna regionalna zona turističke aktivnosti. Regija Sredozemnog mora se prostire na 46.000 km obale i tvore ga 22 zemlje tri kontinenta – Afrike, Azije i Europe – u kojima živi oko 480 milijuna ljudi. Otprilike jedna trećina mediteranskog stanovništva koncentrirana je duž njegovih obalnih područja. U južnoj regiji Sredozemlja (Alžiru, Egiptu, Izraelu, Jordanu, Libanonu, Libiji, Maroku, Palestini, Siriji i Tunisu) oko 120 milijuna stanovnika živi u obalnom području gdje se povećava pritisak na okoliš. Pritisci su pojačani turizmom, često koncentriranim u tim područjima, i promjenama obrazaca potrošnje. Od 1995. godine turizam je porastao za gotovo 75%, a projekcije pokazuju da se očekuje nastavak rasta broja dolazaka te bi do 2025. mogao doseći 637 milijuna.

Mediteran je jedno od najpopularnijih turističkih odredišta na svijetu zbog svojih prirodnih krajolika, kulturne baštine i tradicije. Zapravo, regiju karakterizira skup jedinstvenih, ali krhkih bioraznolikosti i krajolika, koji čine važnu prirodnu i kulturnu baštinu o kojoj ovise lokalna gospodarstva i stanovništvo. Znatna dio turista opredjeljuje se za mediteranski bazen jer nudi brojne prednosti u odnosu na druga turistička područja: postoje različiti oblici tematskog turizma (ruralni, naturalistički, pješački turizam...) i nigdje drugdje takav niz kulture i povijesti ne mogu se naći na relativno malom području. U obalnom području Sredozemnog mora glavni izazov predstavlja veliki pritisak turističkih aktivnosti, gdje jedinstvena prirodna i kulturna baština pati od masovnog turizma.

Turizam predstavlja vrijedan gospodarski resurs za mediteranske zemlje, ali, nažalost, lokalna područja ne iskorištavaju uvijek taj veliki potencijal. Stvarni ekonomski, ekološki i društveni troškovi (kao ni koristi) nisu učinkovito identificirani. Masovni turizam u nekim slučajevima ima negativan utjecaj na turistička odredišta: degradirani krajolici, povećani otpad, eksploatirani vodni resursi i kulturni poremećaji. Ovaj fenomen očituje se u činjenici da su mnoge lokalne trgovine i tvrtke zamijenjene lancima trgovina koje prodaju iste artikle od Barcelone, preko Rima, do Atene. Nažalost, osim kruczera (koji imaju primat kao koncentratori velikog broja turista u najposjećenijim destinacijama) često i sami turisti i male grupe koje samostalno organiziraju svoja putovanja na kopnu ne pokazuju održiv pristup u svojim posjetima. Hegemonija turoperatora omogućuje promicanje masovnih putovanja čime se vrši pritisak na lokalne teritorije.

Bez putovanja nema turizma, pa Svjetsko vijeće za putovanja i turizam (World Travel & Tourism Council, WTTC) analizira i kvantificira mogućnosti i ukupni doprinos turizma, gospodarstva, a posebno BDP-u i zapošljavanja, uzimajući u obzir i utjecaj putovanja. Doprinos uključuje utjecaje: izravne (roba, industrije, izvori potrošnje), neizravne (Kapitalna ulaganja – novi smještaj i nova oprema za prijevoz putnika, Državna kolektivna potrošnja – marketing i promocija turizma, sigurnosne usluge, područje ljetovališta, Učinci lanca opskrbe – kupnja domaće robe i usluga izravno povezani s turistima) i inducirana potrošnja onih koji su izravno ili neizravno zaposleni u sektoru. Potrebni su pouzdani podaci kako bi se spoznao stvarni utjecaj turističke industrije te da bi se pomoglo i pratilo politike i smjernice koje upravljaju budućim razvojem industrije, ulaganjem i održivim izborima. Putovanja i turizam posljednjih godina rastu bržom stopom od ostalih značajnih sektora.

Godišnje gospodarsko izvješće za 2015. pokazuje da međunarodni dolasci turista dosežu gotovo 1,14 milijardi... Posjetitelji iz zemalja u razvoju sada predstavljaju 46% udjela ovih međunarodnih dolazaka (u odnosu na 38% u 2000.). Ostvarilo se 7,6 bilijuna USD (10 % globalnog BDP-a) i 277 milijuna radnih mjesta (1 od 11 radnih mjesta) za globalno gospodarstvo u 2014. Predviđa se da će se ekspanzija putovanja i turizma nastaviti jačom stopom nego prije, uz očekivani porast ukupnog doprinosa BDP-u za 3,7% . Zahvaljujući evoluciji mobilnosti i poboljšanju usluga vezanih uz putovanja, ovo proširenje uključit će i nove oblike turizma.

#### **4.2 ODRŽIVI TURIZAM I MEDITERANSKO OBALNO PODRUČJE**

Održivi razvoj postao je vitalna nužnost za suočavanje s razvojnim izazovima na Mediteranu, kao i suradnja i koordinacija među svim zemljama na obalnom području koja ima ključnu ulogu u definiranju strategija, alata, a time i za upravljanje potencijalnim turističkim razvoj. Suradnja se istraživala dugi niz godina kroz različite instrumente kao što su: Mediteranski akcijski plan (Mediterranean Action Plan, MAP), Konvencija iz Barcelone za zaštitu morskog okoliša i obalne regije Mediterana i Protokoli i Euro-mediteransko partnerstvo (Euro-Mediterranean Partnership, EUROMED), ponovno pokrenuto 2008. kao Unija za Mediteran (Union for the Mediterranean, UfM) i Inicijativa Horizon 2020 (Horizon 2020 Initiative, H2020).

Održivi razvoj također se mora smatrati održivim turizmom, to jest kada turisti mogu uživati u svom odmoru, a ujedno se poštuje lokalna kultura i okoliš. U literaturi postoji mnogo definicija održivog turizma; Svjetska turistička organizacija definira ga kao 'kontinuirani proces i zahtijeva stalno praćenje utjecaja, uvođenje potrebnih preventivnih i/ili korektivnih mjera kad god je to potrebno.'<sup>7</sup> Održivi turizam također treba održavati visoku razinu zadovoljstva turista i osigurati značajno iskustvo turistima, podižući njihovu svijest o pitanjima održivosti i promicati među njima prakse održivog turizma. No, često se sektor turizma poziva na koncept odgovornog turizma, koji ima isti cilj održivog turizma, ali ga je lakše razumjeti. Odgovorni turizam definiran je na Svjetskom summitu o održivom razvoju u Cape Townu kao mogućnost stvaranja boljih mjesta za život ljudi i boljih mjesta koje ljudi mogu posjetiti. Vlade, istraživači, mala i srednja poduzeća, hotelijeri, lokalni i turisti različiti su dionici uključeni u proces kako bi turizam postao održiviji.

Deklaracijom je posebno definiran odgovoran turizam koji:

- minimizira negativne društvene, ekonomske i ekološke utjecaje.
- Ostvaruje veće ekonomske koristi za lokalno stanovništvo i poboljšava dobrobit zajednica domaćina.
- poboljšava uvjete rada i pristup industriji.
- uključuje lokalno stanovništvo u odluke koje utječu na njihove živote i životne šanse.
- daje pozitivan doprinos očuvanju prirodne i kulturne baštine prihvaćajući raznolikost.
- pruža ugodnija iskustva za turiste kroz sadržajnije veze s lokalnim stanovništvom i bolje razumijevanje lokalnih kulturnih, društvenih i ekoloških problema.
- omogućuje pristup osobama s tjelesnim poteškoćama.
- kulturološki je osjetljiv, potiče poštovanje između turista i domaćina te gradi lokalni ponos i povjerenje.

Analiza tih definicija pokazuje da su očuvanje okoliša, kulture i lokalne tradicije, sudjelovanje i aktivno uključivanje ljudi aspekti koje treba uzeti u obzir za održivi turizam. U tom smislu turistička održivost treba uključivati ekološku, socio-ekonomsku i kulturnu dimenziju. Mediteranska regija oduvijek je bila idealan okvir za održivi turizam; zapravo je okoliš i kulturna baština koja postoji, posebice u obalnim područjima znatna i to naslijeđe može se smatrati pokretačkom snagom održivog turizma. Kulturna baština Mediterana nije ograničena samo na njegove spomenike i arheološke ostatke koji pokazuju njegovu dugu povijest kao "kolijevke civilizacije". Također se može povezati s književnom i umjetničkom poviješću mjesta, njegovim govorničkim tradicijama, društvenim praksama, tradicionalnim vještinama, gastronomijom, kvalitetom života koji destinaciji daju jedinstvenu vrijednost.

---

<sup>7</sup>Sustainable tourism action plan in the Mediterranean coastal areas, str. 997

U tom bogatom kontekstu postoje različite dobre prakse i međunarodni, EU i nacionalni dokumenti koji se mogu primijeniti kako bi se smanjili negativni utjecaji turizma i učinili ga održivijim. Konkretno, 2015. godina bila je prekretnica za održivost globalne zajednice kao i za turizam. U rujnu je Opća skupština Ujedinjenih naroda (United Nations General Assembly, UNGA) usvojila dokument „Transformiranje našeg svijeta: Agenda za održivi razvoj 2030.“; plan djelovanja za ljude, planet i prosperitet u kojem je definirano 17 Milenijskih ciljeva održivog razvoja i 169 ciljeva. U ovom dokumentu turizam je prepoznat kao važan međusektorski sektor za postizanje održivog razvoja zbog svoje sposobnosti promicanja novih oblika rada, proizvoda, gospodarskog rasta i održivog razvoja vodenih resursa.

Konkretno, turizam je prisutan u različitim ciljevima koji predviđaju: „Do 2030. osmisлити i provoditi politike za promicanje održivog turizma koji otvara radna mjesta i promiče lokalnu kulturu i proizvode“; „Razviti i implementirati alate za praćenje učinaka održivog razvoja za održivi turizam koji otvara radna mjesta i promiče lokalnu kulturu i proizvode“; i „Do 2030. povećati ekonomske koristi za male otočne države u razvoju i najmanje razvijene zemlje od održivog korištenja morskih resursa, uključujući održivo upravljanje ribarstvom, akvakulturom i turizmom”<sup>8</sup>. Među industrijama, turizam je najosjetljiviji na klimatske promjene, dapače, on je njihov doprinos i žrtva; suše, toplije temperature, porast razine mora, obalna erozija i gubitak biološke raznolikosti neki su čimbenici koji kratkoročno prijete industriji.

Dugoročno gledano, nestašica vode i resursa, na primjer, može dovesti do društvenih sukoba, što bi moglo negativno utjecati na stabilnost turističkog sektora. S tim u vezi, u prosincu, u okviru Okvirne konvencije Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC) na Pariškoj klimatskoj konferenciji (Paris climate conference, COP21), 195 zemalja usvojilo je prvi univerzalni klimatski sporazum. Ovaj sporazum utvrđuje globalni akcijski plan za poboljšanje provedbe UNFCCC 'Zadržavanje povećanja globalne prosječne temperature na znatno ispod 2°C iznad preindustrijskih razina... prepoznajući da bi to značajno smanjilo rizike i utjecaje klimatskih promjena.'

S obzirom na utjecaj turizma na klimatske promjene, on također može i trebao bi biti vrijedan dio rješenja: “Stoga moramo staviti borbu protiv klimatskih promjena u središte razvoja turizma, zajedno s učinkovitim upravljanjem resursima, smanjenjem siromaštva i uključivim rastom”. Što se tiče održivog razvoja obalnog turizma, pristup integriranog upravljanja obalnim područjem igra važnu ulogu u oblikovanju politika upravljanja ekosustavom, kao i u poboljšanju i koordinaciji lokalnih aktivnosti. Prilagodba klimatskim promjenama “uključuje povećanje fizičke zaštite od porasta razine mora i ekstremnijih vremenskih prilika, kao i napuštanje zastarjelih turističkih praksi. Zaštita i obnova obalnih ekosustava zahtijevat će koordinirane multidisciplinarnе napore koji uključuju sve razine vlasti, privatni sektor i širu javnost”. Uvijek u prosincu 2015. Opća skupština Ujedinjenih naroda (UNGA) odobrila je usvajanje 2017. godine kao Međunarodne godine održivog turizma za razvoj.

---

<sup>8</sup>Sustainable tourism action plan in the Mediterranean coastal areas, str. 998



Ova pretpostavka predstavlja jedinstvenu priliku da se unaprijedi doprinos turističkog sektora trima stupovima održivosti – gospodarskom, socijalnom i ekološkom te da se turizam uspostavi kao globalni i lokalni/urbani prioritet. U tom smislu UNWTO ukazuje na turizam kao temeljni sektor za održivu i prosperitetnu budućnost. U 2015. putovalo je više od milijardu međunarodnih turista; pa je bilo više od milijardu prilika za održivi razvoj koje je trebalo iskoristiti. U skladu s ovim brojem turista Svjetski dan turizma 2015. (World Tourism Day, WTD, 27.10.2015.) obilježen je upravo na temu „Milijarda turista i jedna milijarda prilika“.

### **4.3 AKCIJSKI PLAN ODRŽIVOG TURIZMA**

U proteklom desetljeću turizam je bio jedan od najbrže rastućih gospodarskih sektora u svijetu. Kao što je ranije opisano, turistička industrija se brzo razvija i u središtu je međunarodnih strategija. Sektor turizma godinama pokušava razviti strategije i pristupe koji vode boljem planiranju i upravljanju turističkim aktivnostima u obalnim područjima. S tim u vezi, prvi Mediteranski akcijski plan (MAP, 1975.) usvojen je kao Program za regionalna mora od strane Programa Ujedinjenih naroda za okoliš – UNEP. Početni glavni cilj MAP-a bio je nadzor nad onečišćenjem mora Mediterana, ali se postupno ovaj fokus pomjerio i uključio integrirano planiranje i upravljanje obalnim područjem kao ključni alat kroz koji se traže rješenja. Akcijski plan za zaštitu morskog okoliša i održivi razvoj obalnih područja Sredozemlja osmišljen je drugom fazom MAP-a u koju je uključena 21 država koja graniči sa Sredozemljem, kao i Europska zajednica.

Cilj drugog MAP-a je suprotstaviti se izazovima degradacije okoliša u moru, obalnim područjima i unutrašnjosti te povezati održivo upravljanje resursima s razvojem kako bi se zaštitila mediteranska regija i pridonijela poboljšanoj kvaliteti života u Sredozemlju. “Promicanje održivog turizma na Mediteranu” također je bilo jedno od sedam prioriternih područja djelovanja Mediteranske strategije održivog razvoja (Mediterranean Strategy for Sustainable Development, MSSD 2005.-2015.). Osim toga, turizam je jedna od specifičnih tema obnovljene Strategije (MSSD 2016.-2025.) i ključni je dio aktivnosti Plan Bleu, koji se počeo fokusirati na izazove mediteranskog turizma u smislu održivosti počevši od 1989. godine.

Šest ukupnih ciljeva obnovljenog MSSD-a 2016.-2025. su:

1. Osiguravanje održivog razvoja u morskim i obalnim područjima;
2. Promicanje upravljanja resursima, proizvodnje hrane i sigurnosti hrane kroz održive oblike ruralnog razvoja;
3. Planiranje i upravljanje održivim mediteranskim gradovima;
4. Rješavanje klimatskih promjena kao prioriternog pitanja za Mediteran;
5. Tranzicija prema zelenom i plavom gospodarstvu;
6. Poboljšanje upravljanja u potporu održivom razvoju

ICZM trenutno u literaturi predlaže strateško planiranje održivog razvoja turizma kao proces identifikacije ciljeva i metoda za njihovo postizanje. U strateškom planiranju važno je da se turizam vidi kao resurs koji treba analizirati prema tri dimenzije održivosti – ekonomskoj, ekološkoj i socijalnoj.

Proces strateškog planiranja održivog razvoja turizma u obalnim područjima koji predlaže ICZM uključuje 11 koraka:

1. odluka o početku procesa strateškog planiranja
2. konsenzus o izvaji o viziji
3. početna analiza odredišta
4. procjena nosivosti turizma
5. definicija osnovnog scenarija
6. priprema alternativnih scenarija razvoja turizma i definiranje održivog scenarija (SS)
7. priprema i donošenje strategije održivog turizma
8. izrada Strateškog akcijskog plana
9. provedba Strateškog akcijskog plana
10. praćenje
11. pregled.

Na talijanskoj razini priprema se prvi Strateški plan razvoja turizma u Italiji (Tourism Italy 2020) s ciljem definiranja smjernica za konsolidaciju i oživljavanje turizma do 2020. godine kroz 61 različitu akciju. Linije intervencije trebale bi se preciznije odnositi na: upravljanje (osobito revitalizaciju Nacionalne turističke agencije), poboljšanje ponude, povećanje receptivnosti, kroz prekvalifikaciju i konsolidaciju ponude, transport i infrastrukturu, koje treba razvijati na koherentan način s potrebama turizma, osposobljavanje i vještine radnika u sektoru, ulaganja za poticanje aktivnosti kroz poticaje i nultu birokraciju. Uvod u međunarodnu logiku održivosti povezanu s turizmom i glavnim instrumentima prisutnim u literaturi preliminaran je istraživanju o kojem se ovdje izvještava. Istraživanje je razvijeno u kontekstu EU i dovelo do definiranja alata za jačanje uloge turizma i ublažavanje njegovih negativnih glavnih učinaka. Tijekom projekta UE analiziran je instrument Agenda 21, a posebno je predloženo moguće strukturiranje Prekograničnog akcijskog plana na području Mediterana.

Polazeći od ovog istraživanja, u radu se predlaže novi lokalni akcijski plan održivog turizma (Sustainable Tourism Action Plan, STAP). Posebnost je u tome što bi ovaj Plan trebao predložiti niz aktivnosti koje dovode do upravljanja turizmom koje je: održivo i svjesno, a time i sposobno sagledati glavna pitanja koja se presijecaju s temom turizma – mobilnost, promet, otpad, vodni resursi, energije,... – ili barem prikupiti i analizirati, u održivoj viziji, rezultate analiza prisutnih u pojedinačnim Planovima – Plan mobilnosti, Plan otpada,... U tom okviru, Plan transponira različite europske direktive, politike, sporazumi i zakonodavne mjere koje utječu na morski obalni okoliš kao što su: Okvirna direktiva o morskoj strategiji EU, Direktiva o otpadu, Direktiva o pročišćavanju gradskih otpadnih voda, Okvirna direktiva o vodama i poplavama, Direktiva o staništima i pticama, Direktiva o vodama za kupanje...

Trenutno već postoje dobri djelomični planovi, specifični za određenu temu, o čemu svjedoči dobar primjer STAP-a, ekološkog akcijskog plana za energiju (politika EU 20-20-20). Zahvaljujući procesu Agende 21 koji bi se mogao provesti, ukupna strategija upravljanja – identificirana kao ključni dio Plana – koju Bishop definira kao „mehanizam, put, metodu rada, tehnički i kulturni prijedlog koji postavlja temelje poticati lokalne aktivnosti usmjerene na postizanje i provjeru ciljeva lokalnog održivog razvoja, zajednički s lokalnom zajednicom”.<sup>9</sup> Stoga, Agenda 21 predstavlja opći okvir za politiku održivog razvoja turizma koji integrira sve postojeće alate u općenitiju strategiju održivog razvoja, utvrđujući snage i slabosti teritorija za koje se razmatraju moguća rješenja. Agenda 21 je alat koji može usmjeravati održivi razvoj u sektoru turizma te je također idealan za podizanje svijesti i koordinaciju svih mogućih dionika i lokalnih vlasti prema održivom upravljanju na cijelom svom području.

Konkretno, može pozitivno pridonijeti u onim destinacijama koje karakterizira masovni turizam, kao što je obalna stvarnost, osiguravajući učinkovit mehanizam za smanjenje dugoročnih utjecaja na okoliš. U tom smislu prakse održivog turizma učinkovito su sredstvo za podizanje svijesti turista i lokalnog stanovništva. U tom smislu, Lokalna agenda 21 je stoga proces upravljanja koji se temelji na načelima supsidijarnosti (jer razinu donošenja odluka približava građanima); razmjena znanja i ciljevi razvoja; integracije (budući da je način interdisciplinarnan), ali se također temelji na načelima odgovornosti i dosljednosti za sve strane uključene u proces.

Govoriti o održivosti u turizmu potrebno je prije svega naučiti njezine utjecaje na okoliš, a zatim odrediti potrebne korake za njihovo smanjenje promicanjem održivih rješenja. Aspekti turizma koji generiraju glavne utjecaje na okoliš imaju brojne konstante: veliki broj posjetitelja, koncentracije u pojedinim mjestima i godišnjim dobima, korištenje privatnih vozila i vozila zagađivača,... Ovi aspekti se očituju prvenstveno kroz povećanu potražnju za vodom i energetske resursa, povećane proizvodnje komunalnog otpada i posebice povećanja potražnje za mobilnošću. Problem je još više naglašen kada se obrazloži sezonalnost tokova koja u nekim područjima, izvan razdoblja visoke sezone, značajno smanjuje njihove potrebe.

U tom kontekstu, instrument Akcijski plan održivog turizma (STAP) kroz koji se definiraju i provode najbolje prakse – operativno pridonosi provedbi strategija Agende 21 i onih predloženih Strateškim planiranjem održivog razvoja turizma u obalnim područjima koje predlaže ICZM. Očekuje se da će Akcijski plan biti strukturiran kroz opći program koji razmatra: ciljeve, pokazatelje, najbolje prakse/radnje, aktere, trajanje akcije, ekonomsku izvedivost, dijeljenje s uključenim lokalnim subjektima. U ovom programu treba opisati najbolje prakse/specifične radnje i primijeniti ih na lokalni kontekst koji se proučava.

---

<sup>9</sup>Sustainable tourism action plan in the Mediterranean coastal areas, str. 1000

Plan uključuje šest različitih faza:

1. Pozadina - problemi upravljanja teritorijalnim turizmom; europsko i nacionalno turističko zakonodavstvo; opis specifičnih ciljeva za analizirani teritorij; radne skupine; forum
2. dijagnostika stanja tehnike – status quo i analize; prikupljanje podataka; evaluacija ciljeva – SWOT analiza
3. dio planiranja – osmišljavanje i utvrđivanje aktivnosti/najbolje prakse u turizmu – posebice u obalnim područjima; veze s drugim programima na snazi
4. primjena plana
5. planiranje praćenja – kroz identifikaciju specifičnih pokazatelja
6. svijest/sudjelovanje.

U pozadinskoj fazi predlaže se stvaranje radne skupine izravno odgovorne za definiranje, kontrolu i praćenje turističkog Akcijskog plana. Ovu grupu mogu formirati članovi iz uprave, dionika, poduzeća itd. Osim toga, forumi su ključni za izradu Akcijskog plana i omogućavaju sudjelovanje građana i javnih i privatnih administrativnih stvarnosti koje mogu biti uključene, s vremena na vrijeme, u analiziranoj temi. Treći dio, koji se odnosio na utvrđivanje najbolje prakse za turističku obalnu sredozemnu stvarnost i povezane troškove i uključene aktere, bio je vremenski najzahtjevniji. Zahvaljujući ovom okviru mogu se definirati kratkoročni, srednjoročni i dugoročni scenariji i održiva rješenja.

Cilj je poboljšati ponudu, smanjiti utjecaje na okoliš i održati visoku razinu zadovoljstva turista, kao i zajamčiti im značajno iskustvo i poboljšati njihovu svijest o pitanjima održivosti. Konkretno, najbolje prakse vezane uz održivi turizam su: aktivnosti koje mogu poduzeti posjetitelji u turističkim destinacijama, informiranje i svijest o tome kako se kretati, unapređenje kulturne i tradicijske baštine, certificiranje tvrtki i procjene učinaka intervencija.

Dobre prakse identificirane za mediteranska obalna područja su: stvaranje green-waya (novi itinerari koji potiču turiste da provode svoje vrijeme na učinkovitiji način: turističke rute, kulturne, gastronomske, sportske,...), alternativni turistički sadržaji ( kulturne, sportske, prehrambene i vinske,...), valorizacija lokalne baštine (poticaji za oporavak, ponovni razvoj dobara i okolišnih resursa, očuvanje lokalne tradicije,...), tečajevi osposobljavanja za operatere kako bi se maksimalno povećala eko standardi smještaja, mreže alternativnih turističkih sadržaja (kampovi, vikendice,...), potpomognuto kupanje, novi alati aplikacije za pametne telefone i tiskani materijali; posebnim sporazumima s malim i srednjim poduzećima kako bi se smanjila prekomjerna fragmentacija turističkog sektora i nedostatak inovativnosti i diverzifikacije ponude. Osigurat će se i najbolje prakse za održivu mobilnost i promet povezan s turizmom i drugim za optimizaciju i upravljanje korištenjem vode, energije i otpada – koje će se dimenzionirati prema prisutnosti turista.

Među različitim dijelovima predloženog Plana, posljednja faza praćenja primjene Plana je prioritet koji se pojavio i na međunarodnoj razini. U već spomenutom MSSD-u – Mediteranskoj strategiji održivog razvoja 2005. – 2010., u Plavom planu koji je razrađen popis pokazatelja za testiranje potencijalne oznake ili povelje o održivom turizmu u regiji, kao i u MSSC-u 2016. – 2025. prisutan je aspekt praćenja. Kada se u potpunosti provedu, radnje i podradnje predložene u STAP-u trebale bi se transponirati tradicionalnim alatima urbanog planiranja.

Objectives	Actions	Sub-actions/ Best practices	Stake holders	Time	Costs	Monitoring indicators	
Tourism services issues: reduction/ resolution	Improvement of the touristic mobility	General Plan of Urban Traffic (PGTU)	Municipality/ Business activities/ Private users	...	...	Social sustainability	
		Urban Mobility Plan (PUM)		...	...	Economic sustainability	
		Mobility Plan of the Historic center		...	...	Environmental sustainability	
		Bicycle path Plan		...	...	Existent Number	
		City port service		...	...		
		Road pricing		...	...		
		Bike sharing		...	...		
		Bike Plan	Municipality/ Private Users	...	...	...	
		Park and ride/ intermodal		...	...	...	
		Walk pooling		...	...	...	
Cultural and thematic tourism: valorization	Valorization of the local historical- artistic heritage	Responsible tourism: training and information	Municipality/ cultural Associations/ Private users	...	...	...	
		Cultural heritage: restoration/ renovation		...	...	...	
		Training courses: industry players		...	...	...	
		Brochures and illustrative panels		...	...	...	
		Promotion of food and wine products	Local culinary and traditions valorization		...	...	...
		Presidium “Slow Food”		...	...	...	

Slika 6: Izvod Akcijskog plana održivog turizma, izvor: Sustainable tourism action plan in the Mediterranean coastal areas

#### 4.4 PRVA PRIMJENA STAP-a

Mediteran objedinjuje široku ponudu prirodnog turizma, ponajviše zbog karakteristika svojih obala, tisućljetne povijesti koja je u dijalogu, ponekad ne bez čvrstih kontrasta s raznolikom topografijom područja. Obalna područja stoga su odredište intenzivnih turističkih tokova koji milijune ljudi odvede u otkrivanje prirodnih ljepota i kulturne baštine.

Potreba za inovativnim strategijama na području Sredozemlja usmjerenih na spajanje prednosti turizma s utjecajima koji nastaju iz njega zahtijeva precizno planiranje. Predloženi metodološki pristup uključuje prvu primjenu u Liguriji, jednoj od najposjećenijih regija na Mediteranu. Ligurija je, u nacionalnoj panorami, puna regija obalne stvarnosti u kojoj je turizam istovremeno izvor bogatstva, a ponekad i problem za upravljanje. U ovom istraživanju općina Loano je analizirana kao tipična obalna stvarnost Mediterana. Nakon SWOT analize započela je faza definiranja Plana za studiju slučaja Loano. Svaki cilj bio je povezan s akcijama, podradnjama, dionicima i vremenom. Neke od najzanimljivijih akcija su uspješno detaljno analizirane kako bi se ocijenila izvedivost.

Objectives	Actions	Sub-actions/ Best practices	Stakeholders
Tourism services issues: reduction/ resolution	Improvement of the touristic mobility	Individuation of a sustainable transport area: near the beach (bike sharing)	Municipality/Private Users
		Realization of underground park: near the station - after displacement of the railway -	Municipality/Private Users
		Realization of interchange parking close to the bike sharing stations	Municipality/Tour operators/Private Users
		Realization of a road with parking lots in place of the railway line - after displacement of the railway -	Municipality
		Implementation of a bicycle path (two direction of travel) instead of parking on the promenade	Municipality
Cultural and thematic tourism: valorization	Valorization of the local historical-artistic heritage	Daily guided tours in collaboration with the CTG (Youth Tourist Centre - Loano Monte Carmo Section)	Municipality/CTG/Private Users
		Realization of brochures and illustrative panels for the main monuments with definition of paths	Municipality/Churches/Private Users
	Promotion of food and wine products	Promotion of local culinary traditions: tastings, events, fairs, brochure,...	Dining places/Private Users
		Presidio "Slow Food" (for the nougat with honey, apricot and almond; pasqualina cake,...) typical of Loano	Municipality/Food business activities
Promotion of hiking tourism	Individuation of walking or cycling hinterland routes in collaboration with CAI (Italian Alpine Club) of Loano Section (green way)	Municipality/CAI - Italian Alpine Club/Private Users	

*Slika 7: Izvod akcijskog plana održivog turizma za Loano, izvor: Sustainable tourism action plan in the Mediterranean coastal areas*

#### 4.5 NAMJENA I CILJ PLANA

Predloženi metodološki pristup, a posebno Akcijski plan (prilagodljiv lokalnim situacijama) ako se primjenjuje u nekoliko obalnih područja, omogućuje realizaciju mediteranske strategije koja može promicati održivi razvoj na nacionalnoj razini i poticati stvaranje mreža između različitih obalnih područja Sredozemlja područja.

Da bi se to postiglo, potrebno je postaviti nove ciljeve, diverzificirati ponudu na teritoriju i, prije svega, od pasivnog korisnika učiniti svjesnim i informiranim.

U tom smislu, integracija ICT-a u turistički sektor ključna je za uspjeh turističkog poduzeća. ICT omogućuje osobi da ima pristup informacijama o turističkom proizvodu s bilo kojeg mjesta u bilo koje vrijeme. Konačni cilj je podijeliti strategiju između različitih europskih zemalja, posebno onih koje graniče sa Sredozemljem, koja omogućuje planiranje zajedničkog upravljanja turističkim tokovima, olakšavajući distribuciju između zemalja, prema pozitivnom iskustvu Europske povelje za održivi turizam (European Charter for sustainable Tourism, ECST), prema pravom održivim turizmom koji se temelji na tri aspekta ekološke, društvene i ekonomske održivosti.

## 5. ZAKLJUČAK

Dok je turizam jedna od najvećih svjetskih industrija, obalni turizam je rastući oblik turizma, s izrazitim porastom tijekom posljednjeg desetljeća. Gospodarski značaj obalnog turizma je neupitan. Predstavlja jedan od glavnih izvora prihoda za mnoge zemlje i regije. U međuvremenu, mnoge zemlje u razvoju planiraju da turizam bude okosnica njihovih budućih razvojnih mogućnosti. Međutim, želja za ekonomskim profitom od turizma, koji se ostvaruje pod svaku cijenu i u što kraćem vremenu, dovodi do stalnog rasta, iako vrlo često nekontroliranog rasta turističke aktivnosti. U tom kontekstu, dovođenje turističkog rasta na održivu razinu i unapređenje turističkog proizvoda, privlačenje raznolike klijentele i poboljšanje kvalitete ponude i usluga, smatraju se prioritetima koji omogućuju razvoj turizma da zadovolji i posjetitelje i one koji od toga žive. To je sama bit definicije “održivog turizma” koju nudi UNWTO. Turizam ima veliki utjecaj na okoliš u mnogim obalnim područjima, koja su posebno osjetljiva na pritiske povezane s njegovim rastom.

Turistički pritisci u nekim obalnim područjima mogu biti toliko utjecajni da djelatnost može postati neodrživa, što je posebno opasno za obalna područja u kojima turizam dominira ili je vrlo često jedina grana. Kako bi se problemi uzrokovani turizmom sveli na najmanju moguću mjeru i osigurala održivost turističke industrije i obalnih resursa koje istovremeno koriste mnogi sektori, veća pozornost mora se posvetiti pravilnom planiranju i boljoj integraciji turizma u obalni razvoj. Kao što je ovo izvješće jasno artikuliralo, postoji nepogrešivo snažna veza između razvoja turizma i integriranog upravljanja obalnim područjem. Moglo bi se čak tvrditi da jedno bez drugog ne može funkcionirati.

Iako je ovaj rad dotaknuo pitanja koja se odnose na razvoj turizma, mogu se izvući neki opći zaključci. Oni su sljedeći: Razvoj obalnog turizma može na odgovarajući način doprinijeti egzistenciji zajednice, Razvoj turizma u obalnim područjima pokazuje vrlo visoku ovisnost o fizičkim, ekološkim, kulturnim i socio-ekonomskim značajkama obalnog okoliša primatelja. Treba napraviti jasnu razliku između jednostavnog turističkog rasta koji mnoge zemlje doživljavaju u svojim obalnim područjima i planiranog i odgovornog razvoja turizma, koji može značajno doprinijeti smanjenju sve većih negativnih utjecaja ove industrije na obalni okoliš i društva, dobro planiranje turizma i upravljanje njime neophodni su kako bi se maksimizirale pozitivne koristi od turizma i minimizirali negativni utjecaji na održiv način. Integrirano turističko planiranje primjenjuje iste osnovne koncepte i pristupe kao i opće planiranje, ali prilagođeno atributima turističkog sustava. Planiranje turizma treba prepoznati kao kontinuiran, fleksibilan, prilagodljiv i transparentan proces. Integrirano turističko planiranje prepoznato je od strane mnogih međunarodnih organizacija i udruga (UNWTO, EU, UNESCAP, između ostalih), koje razvijaju pristupe, smjernice i provode konkretne projekte u obalnim područjima i konačno, jedan je od glavnih ciljeva svakog međunarodnog zajedničkog napora. u području turizma je otvoriti ovaj sektor za integriranije pristupe i na taj način smanjiti sukobe koji nastaju s drugim gospodarskim djelatnostima i drugim korisnicima obalnih resursa. U tu svrhu dostupan je niz tehnika rješavanja sukoba uključujući izravne pregovore, mirenje, olakšavanje, posredovanje, arbitražu ili njihovu kombinaciju.



## LITERATURA

1. Ivica Trumbić- Sustainable coastal tourism, An integrated planning and management approach
2. Eugenio Yunis- Sustainable Development and Management of Tourism in Coastal Areas
3. Areti Kotsoni , Despina Dimelli and Lemonia Ragia- Land Use Planning for Sustainable Development of Coastal Regions
4. Gormsen, Erdmann, Geographical Institute, University of Mainz, D-55099 Mainz, Germany- The impact of tourism on coastal areas
5. Coastal area management plan (CAMP), Lebanon- tourism and sustainable development
6. Gerald Schernewski, Silke Schönwald, Marija Katarzyte- Application and evaluation of an indicator set to measure and promote sustainable development in coastal areas
7. Francesca Pirlone, Ilenia Spadaro- Sustainable tourism action plan in the Mediterranean coastal areas
8. Ugur Sunlu- Enviromental impacts of tourism
9. S. Burak, E. Dogan, C. Gazioglu- Impact of urbanization and tourism on coastal environment
10. S. Zahedi- Tourism impact on coastal environment
11. Poh Poh Wong- Island tourism development in Peninsular Malaysia: Enviromental perspective
12. Sussaangana Unhasuta, Nophea Sasaki, Sohee Minsun Kim- Impacts of Tourism Development on Coastal Communities in Cha-am Beach, the Gulf of Thailand, through Analysis of Local Perceptions
13. Shih-Hao Wang, Meng-Tsung Lee, Pierre-Alexandre Château, Yang-Chi Chang- Performance Indicator Framework for Evaluation of Sustainable Tourism in the Taiwan Coastal Zone
14. Carlo Aall- Sustainable Tourism in Practice: Promoting or Perverting the Quest for a Sustainable Development?
15. Richard Sharpley- Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide
16. Richard Welford, Bjarne Ytterhus, Jason Eligh- Tourism and sustainable development: An analysis of policy and guidelines for managing the provision and consumptions
17. William F. Theobald- Global tourism, third edition
18. MedPartnership- Strategija upravljanja morskim okolišem i obalnim područjem RH
19. Ivana Novoselec i Vesna Bilić- Sustav upravljanja obalnim područjem u Republici Hrvatskoj
20. Lake Land Resources- Destruction of marine resources in Philippines  
<https://lakelandresources.com/destruction-of-marine-resources-in-the-philippines/>
21. VOA- Delhi's Air Pollution Crisis Prompts Shutdown of Thermal Plants, Schools, Colleges, <https://www.voanews.com/a/delhi-s-air-pollution-crisis-prompts-shutdown-of-some-thermal-plants-schools-colleges/6316585.html>

## POPIS SLIKA

Slika 1: Uništeni koraljni greben u Filipinima .....	6
Slika 2: Emisije iz prometa u Delhiju .....	8
Slika 3: Procjena utjecaja turizma na obalni okoliš .....	14
Slika 4: Odnos između dugoročnog i strateškog planiranja .....	23
Slika 5: Skup indikatora SUSTAIN: stupovi, pitanja i pokazatelji .....	28
Slika 6: Izvod Akcijskog plana održivog turizma .....	53
Slika 7: Izvod akcijskog plana održivog turizma za Loano .....	54

## POPIS KRATICA

- WTO- World Trade Organization (Organizacija Svjetske Trgovine)
- ONU- Ohio Northern University (Sveučilište u Sjevernom Ohio-u)
- SWOT- Strength, weaknesses, opportunities and threats (Snaga, slabosti, prilike i prijetnje)
- EIA- Environmental impact assessment (Procjena utjecaja na okoliš)
- TIACA- Tourism impact assessment in coastal areas (procjena utjecaja turizma na obalno područje)
- GPI- Green productivity index (Indeks zelene produktivnosti)
- UNESCO- The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu)
- EF- Ecological footprint (Ekološki otisak)
- WWF- World Wide Fund for Nature (Svjetski Fond za Prirodu)
- CCA- Carrying capacity assessment (Procjena nosivosti)
- TCCA- Tourism carrying capacity assessment (Procjena turističke nosivosti)
- ICZM- Integrated coastal zone management (Integrirano upravljanje obalnim područjem)
- GIS- Geographical information system (Geografski informacijski sustav)
- MNV- Maximum number of visitors (Maksimalni broj posjetitelja)
- EEA- European Environmental Agency (Europska Agencija za Okoliš)
- SS- Sustainable scenario (Scenarij održivosti)
- STAP- Sustainable tourism action plan (Akcijski plan održivog turizma)
- WTTC- World Travel & Tourism Council (Svjetsko Vijeće za Putovanje i Turizam)
- MAP- Mediterranean action plan (Akcijski plan za Mediteran)
- EUROMED- Euro-Mediterranean Partnership (Euro-Mediterransko partnerstvo)
- UNGA- United Nations General Assembly (Opća Skupština Ujedinjenih Naroda)
- UNFCCC- United Nations Framework Convention on Climate Change (Okvirna Konvencija Ujedinjenih Naroda o Klimatskim Promjenama)
- WTD- World tourism day (Svjetski dan turizma)
- MSSD- Mediterranean strategy for sustainable development (Mediterranska strategija za održivi razvoj)